

STUDII
TEOLOGICE

REVISTA FACULTĂȚILOR DE TEOLOGIE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

Revistă fondată în anul 1929 de către
Prof. dr. Teodor M. Popescu

SERIA A III-A, ANUL VII, NR. 2, APRILIE-IUNIE, 2011
BUCUREȘTI

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Președinte: Preafericitul Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membri de onoare: Acad. pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU (SIBIU); Acad. prof. dr. Emilian POPESCU (IAȘI); PS dr. Hilarion ALFEYEV (VIENA); Pr. prof. dr. John BEHR (CRESTWOOD NY); Pr. prof. dr. John MCGUCKIN (NEW YORK); Pr. prof. dr. Eugen J. PENTIUC (BROOKLINE MA); Prof. dr. Tudor TEOTEI (BUCUREȘTI).

Membri: Pr. prof. dr. Ștefan BUCHIU, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București; Pr. prof. dr. Viorel SAVA, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași; IPS prof. dr. Laurențiu STREZA, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu; IPS prof. dr. Irineu POPA, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova; Pr. prof. dr. Ioan CHIRILĂ, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca; Pr. prof. dr. Ioan TULCAN, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad.

Redactori corespondenți: Asist. dr. Vasile CARABĂ, București; Pr. conf. dr. Ion VICOVAN, Iași; Conf. dr. Paul BRUSANOWSKI, Sibiu; Pr. asist. drd. Cristian-Sebastian SONEA, Cluj-Napoca; Conf. dr. Mihai-Valentin VLADIMIRESCU, Craiova; Lect. dr. Caius CUȚARU, Arad; Pr. lect. dr. Ionuț HOLUBEANU, Constanța; Pr. lect. dr. Radu TASCOVICI, Pitești; Pr. conf. dr. Ștefan FLOREA, Târgoviște; Pr. lect. dr. Jan NICOLAE, Alba Iulia; Pr. lect. dr. Viorel POPA, Oradea; Pr. conf. dr. Ionel ENE, Galați; Pr. lect. dr. Teofil STAN, Baia-Mare; Dr. Mihai GRIGORE, Erfurt; Marius PORTARU, Roma; Dr. Marian SIMION, Boston; Alexandru PRELIPCEAN, Tesalonic.

Redactor șef: Prof. dr. Adrian MARINESCU

Redactori: Lect. dr. Alexandru MIHĂILĂ, Asist. drd. Sebastian NAZĂRU

Secretar de redacție: Lect. dr. Ionuț-Alexandru TUDORIE

Corectură: Lect. dr. Constantin GEORGESCU (filolog)

Traducere în lb. engleză: Asist. Maria BÂNCILĂ (filolog)

Tehnoredactare: Lect. dr. Alexandru MIHĂILĂ

Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

Director: Dr. Vasile BĂNESCU, consilier patriarhal

Secretar General Editură: Ion-DraGoș VLĂDESCU

Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

Director: Pr. Valer ULICAN, consilier patriarhal

Coperta și viziunea grafică a revistei: Doina DUMITRESCU

Redacția: Str. Sf. Ecaterina, Nr. 2-4, cod 040155, București, sect. 4, România

Tel. (+40) 722 620 172; (+40) 21 335 61 17; Fax: (+40) 21 335 07 75;

Adresă poștală: OP 53, CP 125, sect. 4, București, România

e-mail: studiiteologice@yahoo.com

web: www.studiiteologice.ro

Materialele trimise Redacției nu se înapoiază.

Redacția își rezervă dreptul de a opera modificări atât asupra formei, cât și a conținutului materialelor trimise spre publicare și roagă să fie respectate recomandările postate electronic la adresa web: www.studiiteologice.ro – rubrica „Condiții de publicare”.

Revista respectă normele ISO 9001:2000 & 19011:2002 privind managementul calității și aplică sistemul de recenzare peer-review.

CUPRINS

Prolog 5

Studii

Alexandru MIHĂILĂ

The Holy War Ideology as an Agent for Self-Identity in the So-Called Deuteronomistic History: The Case of 1 Sam 15 7

Daniel LEMENI

Dinamica îndrumării spirituale în tradiția pustiei egiptene din secolul al IV-lea 19

Dumitru-Mitruț POPOIU

Paradisul în viziunea Părinților din pustia Egiptului 29

Alexandru PRELIPCEAN

Sfântul Roman Melodul – innograful desăvârșit al Ortodoxiei 59

Eugen MAFTEI

A fost Sfântul Atanasie apolinarist? 107

Raul-Constantin TĂNASE

Biserica și regimul fanariot. Politica reformatoare a lui Constantin Mavrocordat în Țările Române 125

Din Sfinții Părinți ai Bisericii

Sfântul GRIGORIE TEOLOGUL

Cuvântarea a XVI-a (trad. din lb. greacă veche de Octavian GORDON, revizuită de Dan SLUȘANSCHI, introd. și note de Octavian GORDON) 145

Dialog teologic

Emanuel Coțac

Tradiția biblică românească. O prezentare succintă din perspectiva principalelor versiuni românești ale Sfintei Scripturi 159

Recenzii

Einar THOMASSEN, *The Spiritual Seed. The Church of „Valentinians”* (Nag Hammadi

and Manichaeon Studies 60), Brill, Leiden-Boston, 2006, 552pp. (Ionuț Daniel BĂNCILĂ)	245
<i>Testamentul lui Solomon. Regele, demonii și zidirea Templului</i> , trad. inedită din greacă veche și studiu introductiv de Ștefan Colceriu, Ed. Humanitas, București, 2010, 128pp. (Ionuț Daniel BĂNCILĂ)	251
Jean-Claude LARCHET, <i>Acesta este Trupul Meu...</i> , trad. de Marinela Bojin, Ed. Sofia, București, 2006, 128pp. (Raul-Constantin TĂNASE)	264
Panayotis NELLAS, <i>Omul – animal îndumnezeit</i> , studiu introductiv și trad. de diac. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2009, 270pp. (Raul-Constantin TĂNASE)	270
Pr. John Anthony MCGUCKIN, <i>The Orthodox Church: An Introduction to its History, Theology and Spiritual Culture</i> , Wiley-Blackwell, West Sussex, 2011, 457pp. (Adrian AGACHI)	277
Everett FERGUSON, <i>Baptism in the Early Church: History, Theology and Liturgy in the First Five Centuries</i> , William B. Eerdmans Publishing Company, Cambridge, 2009, 953pp. (Adrian AGACHI)	280

Alexandru PRELIPCEAN

Facultatea de Teologie Ortodoxă – Tesalonic

SFÂNTUL ROMAN MELODUL – IMNOGRAFUL DESĂVÂRȘIT AL ORTODOXIEI

Keywords: *Roman the Melodist, hymnography, manuscripts, critical editions, hymns, kontakia, modern translations.*

„Ne găsim în fața fenomenului ca teologia să creeze poezie și, după aceasta, să o transforme în cea mai înaltă liturghie teologică, așa cum poezia întrece cuvântul dogmatic de neînduplecat. Teologia cea mai înaltă este din natura poeziei; ca să existe, ea se folosește de măreția poetică” (N. Haralampidis)¹

Abstract

Studiul de față este o incursiune în viața, opera și teologia Sf. Roman Melodul, „melodul melozilor” (J. Pitra). Dincolo de prezentarea rezumativă a acestor trei aspecte ce țin de cercetarea patristică, am dorit să aducem în vizor și unele aspecte complementare studierii condacelor romaneice, cum ar fi manuscrisele și edițiile critice/traducerile contemporane ale operelor melodului bizantin.

Credem că nu este nicio surpriză pentru absolut nimeni dura și trista realitate că în spațiul românesc lucrurile de natură științifică suferă de o boală aflată în prag de metastază. Dezinteresul generat la toate capitolele, indiferența cu care la ora actuală sunt privite limbile clasice, lipsa specialiștilor la orice nivel și pentru orice domeniu, încurajarea non-valorilor, decesul spiritului critic, necrozarea ideilor geniale, sunt doar câteva din aspectele cronice boli românești. Când mărturisim acest adevăr avem în vedere aici și spațiul teologic, în mod general, iar în mod particular ne referim la colecțiile și studiile de ordin patristic, de vreme ce studiul de față este tangențial cu acest „capitol” de Teologie. Unde vrem de fapt să ținim? Vrem să arătăm în primul rând, că în spațiul românesc nu avem până la ora actuală nicio colecție patristică de anvergura celor din Occident, precum *Corpus Christianorum*, *Sources chrétiennes*, *Fondes christiani*, sau măcar a celei din spațiul elen, *Ἑλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*. În afară de timida

¹ K. ΧΑΡΑΛΑΜΙΔΙΣ, *Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ τρεῖς ὕμνοι*, Ἱερόδοσοις Ἄγρια, Ἀθήνα, 1997, p. 24.

încercarea a colecției *Izvoarele Ortodoxiei*, colecție de altfel proiectată în anul 1938 de către *Pr. Dumitru Fecioru* și *Pr. Olimp N. Căciulă* și care, din păcate, s-a stins mult prea devreme, fără a da un număr important de traduceri, singura „realizare” notabilă a fost până la urmă colecția integrală dăruită poporului român de inegalabilul teolog *Dumitru Stăniloae*, și anume, *Filocalia* (12 volume, 1946-1991). Pe lângă aceste două colecții, merită de notat aici inițiativa Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin de fondare a unei noi colecții, intitulată sugestiv *Părinți și scriitori bisericești* (PSB), și elaborată de un grup de traducători teologi și filologi. Astfel, începând cu anul 1979 până în 2000, 36 de volume au fost publicate, restul de 54 volume – din întreaga colecție proiectată inițial – nu au văzut nici astăzi lumina tiparului. Nu intrăm mai mult în detalii, ca să evităm obosirea cititorului.

Cât privește *teologia Sf. Roman Melodul*, de care ne ocupăm în studiul de față, în spațiul românesc nu s-a scris foarte mult. Majoritatea articolelor/studiilor s-au redus doar la o simplă creionare despre viața, opera și importanța Sfântului Roman ca *părinte al condacelor*, la edițiile critice cu textul imnografului, fiind neglijat *conținutul filologico-teologic* al întregii sale opere. Nici cele câteva traduceri² din opera scriitorului bizantin nu sunt însoțite de o introducere științifică despre viața și opera autorului, precum și date necesare despre respectiva traducere. Un punct de cotitură îl reprezintă două volume, cu traduceri din opera Melodului: cea intitulată *Imnele pocăinței*, beneficiind de un studiu introductiv al binecunoscutului patrolog *Andrew Louth*³, și traducerea câtorva imne ale Melodului de către *Cristina Rogobete* și *Sabin Preda*⁴, la rândul său prefațat de

² În *volum*: SF. ROMAN MELODUL, *Imnele Pocăinței*, studiu introd. de Andrew Louth, trad. și note de Parascheva Grigoriu, Ed. Trisaghion, Iași, 2006; SF. ROMAN MELODUL, *Imne*, trad., studiu introductiv și note de Cristina Rogobete și Sabin Preda, Ed. Bizantină, București, 2007. În *reviste/lucrări colective*: „Condacul Nașterii lui Hristos”, trad. de studenții teologi de la Seminarul de Liturgică (în special Ion M. Barnea), în: Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1937, pp. 290-306; „Imn Învierii lui Lazăr”, trad., prezentare și note de Ilie Frăcea, în: *Mitropolia Ardealului*, XX (1975), 6-8, pp. 502-507; „Cuviosul Roman Melodul – Imnele Epifaniei. Traducere și comentariu”, trad. de asist. drd. Cristina Costena Rogobete, în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București*, II (2001-2002), Ed. Universității din București, București, 2002, pp. 493-522 (textul condacelor, pp. 493-506); „Imnul femeii păcătoase”, trad. de Laura Enache, în: *Teologie și Viață*, XII (2002), 9-12, pp. 204-215; „Imnul fiului risipitor”, trad. de Laura Enache, în: *Teologie și Viață*, XV (2005), 7-12, pp. 40-53; „Luna lui iulie în douăzeci de zile. Condac la pomenirea Sfântului Prooroc Ilie”, trad. de Sabin Preda, în: *Studii Teologice*, seria a III-a, IV (2008), 3, pp. 143-165.

³ SF. ROMAN MELODUL, *Imnele Pocăinței...*, 197pp. Lucrarea cuprinde un număr de 10 condace (imne), și anume: imnul fiului risipitor, imnul celor zece fecioare, imnul învierii lui Lazăr, imnul demonizatului, imnul femeii păcătoase, (imn) la lepădarea Sf. Ap. Petru, imnul Sf. Marii la Cruce, imnul Patimii Mântuitorului, imnul Învierii Domnului (trad. de Marian Macuc) și imnul despre necredința lui Toma (trad. de Marian Macuc).

⁴ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, 336pp. Lucrarea conține un număr de 14 condace, în ordinea aceasta: două condace ale Nașterii, condac în ziua de după praznicul Nașterii Domnului, con-

un studiu introductiv destul de bine structurat și cu puternice dorințe de recuperare a unor anumite repere ale operei imnografului bizantin, și prin extensie, ale imnografiei creștine. La celălalt pol, studiile oferite de spațiul occidental sau de cel elin, numeroasele articole și studii din prestigioase dicționare, lucrări de specialitate sau reviste de teologie au evidențiat extrem de multe aspecte, atât la

dac la Sfintele Lumini, condac despre Înaintemergătorul, despre Botez și despre Adam, condac la Întâmpinarea Domnului, condac la Bunavestire a Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu, șase condace la Învierea cea de a treia zi a Domnului, condac la Nunta din Cana, precum și stihiri la Nașterea Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos (pp. 108-122) și o rugăciune în vers egal (pp. 318-321). Lucrarea editorilor Rogobete/Preda suferă totuși de unele aspecte: inconsecvența în notele de subsol [nota 1, p. 7 (pag. 143/p. 143); nota 35, p. 28 (pag. 74/p. 74); nota 38, p. 29 (pag. 1-7/p. 1-7, iar la nota 39 de la aceeași p. 29, se găsește scris p. 1-14)], precum și necitarea unor surse de inspirație. Este cazul următoarelor condace: *Condac la Nașterea Domnului* [nota 109, p. 69/ SC 110, nota 1, p. 63]; *alt condac la Sfânta Naștere a Domnului nostru Iisus Hristos* [nota 136, p. 84/ SC 110, nota 2, p. 93; nota 146, p. 90/ SC 110, nota 1, p. 103; nota 149, p. 92/ SC 110, nota 1, p. 105]; *condac în ziua de după praznicul Nașterii lui Hristos* [nota 166, p. 104/ SC 110, nota 2, p. 125]; *condacul la Sfintele Lumini* [nota 191, p. 125/ SC 110, nota 1, p. 239; parțial din nota 201, p. 129/ SC 110, nota 1, p. 245; notele 203-204, p. 130/ SC 110, nota 1 și 3, p. 247; nota 205, p. 131/ SC 110, nota 4, p. 247; nota 206, p. 132/ SC 110, nota 3, p. 249; nota 208/ SC 110, nota 2, p. 251; nota 211, p. 134/ SC 110, nota 3, p. 253; nota 217, p. 138/ SC 110, nota 1, p. 259; nota 219, p. 139/ SC 110, nota 2, p. 259]; *condac despre Înaintemergătorul și despre botez și despre Adam* [nota 237, p. 145/ SC 110, nota 2, p. 277; nota 238, p. 146 / SC 110, nota 1, p. 279; nota 256, p. 152/ SC 110, nota 2, p. 287; notele 257-258, p. 153/ SC 110, nota 3, p. 287 și nota 1, p. 288; nota 260, p. 154/ SC 110, nota 3, p. 289; nota 264, p. 155/ SC 110, nota 1, p. 291; nota 266, p. 155/ SC 110, nota 3, p. 266]; *condacul la Întâmpinarea Domnului nostru Iisus Hristos* [nota 290, p. 166/ SC 110, nota 1, p. 183]; *condac la Bunavestire a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu* [nota 314, p. 178/ SC 110, nota 2, p. 23; parțial nota 336, p. 189/ SC 110, nota 1, p. 37; notele 337-338, p. 190/ SC 110, nota 2 și 4, p. 37; parțial nota 339, p. 191/ SC 110, nota 1, 38]; *condac la Învierea cea de a treia zi și de viață făcătoare și prealuminoasă a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos* [nota 380, p. 211/ SC 128, nota 4, p. 409]; *alt condac la Învierea cea de a treia zi a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos* [parțial nota 401, p. 221/ SC 128, nota 1, p. 433]; *alt condac la Înviere* (redat de editorii români *Învierie, sic!*) [nota 437, p. 243/ SC 128, nota 1, p. 478]; *alt condac la Înviere* [nota 500, p. 280/ SC 128, nota 1, p. 561]; *condac la Învierea Domnului și despre cele zece drahme* [nota 519, pp. 293-294/ SC 128, nota 2, pp. 590-591]; *condac la nunta din Cana* [nota 535, p. 302/ SC 110, nota 1, p. 303; nota 553, p. 316/ SC 110, nota 1, p. 321]. Cu toate că editorii români au anunțat la finalul studiului introductiv că notele editorilor francezi (de fapt al unui singur editor, și anume, *José Grosdidier de Matons*, de vreme ce ediția după care s-au ghidat a fost *SC, sic!*) vor fi trecute în text prin forma „n.ed.fr” (p. 53), și că la unele condace acest sistem s-a uzitat, în cazul *condacului la Botezul Domnului* (în varianta editorilor români Robogete/Preda, *condac la Sfintele Lumini*), el a fost „uitat” (*sic!*). Un alt studiu introductiv realizat de Sabin Preda vizează sensul conceptului de *milă* din *condacul Melodului la Sf. Prooroc Ilie*. Vezi: SF. ROMAN MELODUL, „Luna lui iulie în douăzeci de zile. Condac la pomenirea Sfântului Prooroc Ilie”, pp. 143-147 (intreaga traducere, pp. 143-165).

nivel filologic, cât și teologic⁵. Această simplă constatare ne determină să realizăm o incursiune în ceea ce privește viața, opera și teologia imnografului bizantin, trecând în revistă și ultimele cercetări în domeniu, mai ales cele provenite din spațiul elen.

Viața Sfântului Roman Melodul

Sf. Roman Melodul este, fără îndoială, cel mai mare poet al Bisericii de Răsărit, „melodul Melozilor” cum bine l-a numit cardinalul *J.B. Pitra*⁶. Denumiri precum „magul Elino-sir”⁷, „Dante al neogrecilor”⁸, „prințul Melozilor”⁹, nu scot în evidență aspecte din viața și activitatea acestui mare imnograf al Bisericii, ci mai degrabă creionează în tușe subțiri contribuția operei sale pentru mediul eclezial și cultural. Despre viața și activitatea sa avem mult mai multe informații în izvoarele ulterioare, care nu sunt totdeauna și demne de crezare. *Kariofilis Mitsakis*¹⁰, în lucrarea sa, *Imnografia bizantină. De la Noul Testament până la iconoclastism*, este de părere că un plan al biografiei Sfântului Roman ar putea fi oferit de trei mari categorii de izvoare¹¹, și anume:

- zece sinaxare redactate în cinstea pomenirii Sfântului Roman, notate astfel:

A - Sinaxarul din *Minei-ul* pe luna Octombrie (ediția Veneția, 1895);

B - Sinaxarul din *Minologiul* lui Vasile al II-lea (*Codex Vaticanus gr. 1613*, f78^r);

C - Sinaxarul din Berlin (Sirmondianum, *Codex Phillipps 1622*, f42^v);

D - Sinaxarul din Ierusalim (*Codex 40* din Biblioteca Patriarhiei din Ierusalim, f19^v);

E - Sinaxarul din Patmos (*Codex 261*, f30^v)¹²;

F - Sinaxarul Milion Piliou (*Codex 49*, f2);

G - Sinaxarul din Milano (*Codex Ambrosianum*, 250, f2^v);

H - Sinaxarul mănăstirii Dionisiu din Athos (*Codex Dionisiu 268*, f429^r-430^v);

⁵ Ne opunem așadar afirmației lui *John Breck*, conform căreia Sf. Roman Melodul și implicit opera sa este „relativ necunoscută în Occident” (*John BRECK, Cum citim Sfânta Scriptură. Despre structura limbajului biblic*, trad. de Ioana Tămăian, Ed. Renașterea, Alba-Iulia, 2005, p. 309).

⁶ J. PITRA (ed.), *Analecta sacra spicilegio solemnnensi parata*, vol. I, Paris, 1876, p. XXVI.

⁷ Cf. I.Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα Σύγχρονη ιστορικοδογματική ἄποψη καὶ ποιητική θεολογία*, Ἐδόσεις Πουρναρῶ, Θεσσαλονίκη, 2006, pp. 21, 212.

⁸ H. GELZER, „Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung”, în: *Abhandlungen der philos.-philol. und histor. Klasse der bayer. Akademie der Wissenschaften*, München, Bd. 18.5/1899, p. 76.

⁹ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 23.

¹⁰ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη ὡς τὴν εἰκονομαχία*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1971.

¹¹ Tot în trei mari categorii le împart și editorii Rogobete/Preda, însă cu alte opere: sinaxarul din 1 Octombrie; slujba Sfântului Roman din Minei; și un fragment dintr-un condac alcătuit în cinstea Sfântului Roman. Vezi: SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 23.

¹² Greșeală de notare a acestui codex în lucrarea lui K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 358, nota 5.

J - Tipicul din Constantinopol;

I - Tipicul mănăstirii Grigoriu din Athos.

- diferitele texte imnografice care s-au scris în cinstea și memoria Sfântului Roman (idiomele, tropare, canoane, condace);

- diferitele condace ale lui Roman¹³.

Astfel, din cele zece sinaxare prezentate puțin mai sus, în primele două (AB) sunt scăpate din vedere unele aspecte legate de viața Melodului, precum originea sa din *Emesa Siriei* (doar în sinaxarul B), că a fost diacon în biserica Învierii din Berit, că a murit și a fost înmormântat în biserica Maicii Domnului din Cyr, unde s-au păstrat multe condace semnate de Melod¹⁴. În manuscrisele CD (la care va trebui să introducem aici și pe cel notat E) s-au păstrat mai multe informații din *vita Romani*, pierdută însă¹⁵. Delehayé arată că toate sinaxarele lui Roman nu provin direct din această *vita Romani*, ci dintr-o compendiu ulterior al ei notat cu X¹⁶, putând fi considerate drept rezumate ale sursei X. Datat puțin mai târziu, din sec. al XII-lea, este codexul *Patmiacus 261*. Textul acestui codex ne oferă atât informații despre originea Melodului (ἐκ Συρίας τῆς Ἑμεσηνῶν πόλεων), minunea inspirației¹⁷, numărul imnelor redactate¹⁸, locul șederii sale și timpul trecerii la Domnul¹⁹. Manuscrisul F cuprinde un rezumat al sinaxarelor de mai sus, iar manuscrisul G provine dintr-un sinaxar neîmpărțit în capitole și scurtat, care începe cu 1 oct., de la cuvintele „τῷ τῆς Θεοτόκου κατ’ ὄναρ καὶ τόμον χάρτου ἐπιδούσης αὐτῷ” (f2^r)²⁰.

De asemenea, informații prețioase le oferă sinaxarul H, publicat de *Lampsidis*, și care a constatat că autorul lui, *Acachie Savaitul* (sec. 12-13) a folosit aceeași sursă pe care o va folosi mai târziu și Nichifor Calist Xanthopol

¹³ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 358-359; J. Grosdidier DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance*, Préface de Paul Lemerle, Collection dirigée par Charles Kannengiesser, Édition Beauchesne, Paris, 1977, pp. 159-175.

¹⁴ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 359.

¹⁵ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 359.

¹⁶ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 359.

¹⁷ „Τὸ χάρισμα τῆς συντάξεως τῶν κοντακίων ἔλαβεν, ἐπιφανείσης αὐτῷ κατ’ ὄναρ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ τόμον χάρτου ἐπιδούσης καὶ κελευσάσης αὐτὸν καταφαγεῖν”. Vezi textul la: Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν φιλολογοῖαν, τόμος Β': Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία καὶ ποίησις*, Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Ἀδελφῶν Μυρτίδη, Ἀθήνα, ³1965, pp. 86-87 (aici p. 86).

¹⁸ „Ἐκτοτε οὖν ὑπηγόρευσεν εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς καὶ εἰς μνήμας διαφόρων ἁγίων κοντάκια τὸν ἀριθμὸν περὶ τὰ χίλια”. Vezi: Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν φιλολογοῖαν, τόμος Β'*, p. 86.

¹⁹ „κατέμενεν ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῷ ἐν τοῖς Κύρου... Ἐτελειώθη δὲ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ἔνθα καὶ τελεῖται ἡ αὐτοῦ σὺναξις”. Vezi: Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν φιλολογοῖαν, τόμος Β'*..., p. 87.

²⁰ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 360.

(sec. XIII-XIV), și anume un sinaxar ce a fost redactat puțin după perioada iconoclastă (așadar, după 843)²¹. Nelipsite de valoare sunt și cele două tipice editate de *Dmitrievskij*²². *Tipicul Constantinopolitan* (J) este un rezumat al sinaxarelor mai vechi²³, în opoziție cu tipicul *Mănăstirii Grigoriu*, datat în 1851, unde se pot citi următoarele:

«Roman diaconul, contemporan cu împăratul Anastasie al Răsăritului, a compus condacele și icosurile sărbătorilor, precum și introducerile icosurilor la Nașterea Domnului și la Botezul Domnului, „Îngerii...”, și altele. Anul 490»²⁴.

Foarte apropiat de textul sinaxarului actual pe care-l citim mai jos, este cel din manuscrisul C²⁵:

«Acest între sfinți Părintele nostru Roman a fost din Siria, cetatea Emesinilor, diacon al sfintei Biserici celei de Berit. Deci mergând la Constantinopol, în zilele împăratului Anastasie, a rămas la biserica Preasfintei de Dumnezeu Născătoare, cea din Chir, petrecând cu evlavie, și priveghind toată noaptea la slujba Vlahernelor. După săvârșirea slujbei de acolo, iarăși se întoarse la Chir, unde și darul alcătuirii condacelor a luat, arătându-se lui în vis Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, și dându-i o bucată de hârtie, îi porunci să o mănânce; deci i se păru că deschise gura, și înghiți hârtia; și fiind praznicul nașterii lui Hristos, îndată cum se deșteptă, suindu-se în Amvon, a început a cânta: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de ființă naște...”. Acesta a făcut condacele și ale celorlalte praznice, încă și ale sfinților celor mari; așa că mulțimea condacelor făcute de dânsul este mai mult de o mie; apoi cu pace a adormit»²⁶.

Elementele pe care le descoperim în *Sinaxar* sunt multiple, dar în același timp și confuze: locul nașterii și naționalitatea sa (cetatea Emesei, sirian), fără a preciza însă și anul nașterii; diacon în Berit, venirea la Constantinopol în timpul

²¹ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 360.

²² A. DMITRIEVSKI, *Opisanie liturgiceskich rukopisej*, I, Kiev, 1895, p. 10 apud K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 361.

²³ În traducerea noastră: «1 octombrie. Pomenirea Sf. Apostol Anania... și al Sf. Roman[.] Melodul condacelor; născut din Siria, din cetatea Emesenilor, numit diacon în Berit la Sfânta biserică a lui Dumnezeu, cea numită a Învierii; care a venit la Constantinopol în timpurile împăratului Anastasie, rămas la biserica Născătoarei de Dumnezeu, cea din Cyr, în care a primit darul [compunerii] condacelor, al căror număr se ridică la o mie». Vezi textul în greacă la: A. DMITRIEVSKI, *Opisanie liturgiceskich rukopisej...*, p. 10; J. GROSSDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode...*, p. 160.

²⁴ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 360.

²⁵ Vezi textul la: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 360.

²⁶ *Mineiul pe octombrie*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 13. Singura diferență față de textul manuscrisului C este atașarea numelui bisericii din Berit: «diacon al sfintei Biserici [a lui Dumnezeu], cea din Berit, [numită și a Învierii]».

împăratului bizantin Anastasie (care Anastasie? I sau al II-lea?, presupunând aici și două perioade de localizare: 491-518 și 713-715); slujirea sa la biserica Preasfintei de Dumnezeu Născătoare cea din Cyr; marea minune a primirii darului de a compune imne (chiar în ziua sărbătorii Nașterii Domnului); prima sa „operă”: condacul la Nașterea Domnului și în final, numărul imnelor sale („mai mult de o mie”, deși patrologul grec *Pannayotis Hristou* indică numai 89²⁷, ce-i drept cele ce s-au păstrat până astăzi). Cât privește informațiile provenite din slujba Sfântului, nici ele nu sunt de mare folos: atât cântările de la slujba Vecerniei, cât și cele ale Utreniei insistă mult pe caracterul său de imnograf al Bisericii lui Hristos²⁸, precum și referiri la operele sale²⁹. Evident, în afara *Sinaxarului* din data de 1 oct., pe care noi îl avem tradus după versiunea greacă, alte două lucrări aduc în discuție viața imnografului grec, și anume: lucrarea lui *Nichifor Calist Xanthopol*, intitulată *Ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἀναβαθμοὺς τῆς Ὀκτωήχου* (indeosebi capitolul „Πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ὑπακοῆς, τοῦ κοντακίου, τοῦ οἴκου καὶ τοῦ ἔξαποστελλαρίου, πόθεν οὕτως ἐκκήθησαν”), și cea a monahului *Acachie Savaitul*, *Τα θαύματα τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου* (*Minunile Sf. Artemie*)³⁰. La aceste două lucrări se adaugă și câteva fragmente din slujba de cinstire a sfântului, două canoane din sec. al IX-lea și fragmente dintr-un imn anonim, atribuit Sfântului Roman³¹.

Punctul comun al celor două lucrări prezentate mai sus este neputința Sfântului Roman de a se exprima, fapt luat în derâdere de contemporanii săi. Reținem aici și „inspirația” pentru compunerea imnelor, primită de altfel de la Maica Domnului, prin înghițirea unui „sul”, fapt ce se apropie extrem de mult și de imaginile vetero-testamentare ale „investiturii” unui profet³². Opinia lui *Kariofilis Mitsakis* este aceea că această informație provine din forma primară a *vita Romani*, iar mai apoi a fost adăugată în sinaxarele tuturor marilor imnografi (*Sf. Efrem Sirul*, *Sf. Ioan Damaschin*), astfel încât putem vorbi astăzi de două

²⁷ Vezi lista întregă la: Παναγιώτου Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε΄, Ἐκδοτικὸς Οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, ²2006, pp. 603-612.

²⁸ «Făcătorul de muzică», «greierul dumnezeiștilor cântări», «vioara cea de cântare», «îngerească cântare alcătuită». Vezi: *Mineiul pe octombrie...*, pp. 6-7.

²⁹ «arătându-ne lămurit nașterea cea de negrăit a lui Hristos din Fecioară», «Pe Cuvântul cel împreună fără început cu Tatăl și cu Duhul, dogmatizându-l lumii», «Cu scripturile sfințitelor tale cuvinte, de-a pururi pomenite, arătându-te tuturor cu adevărat pâine foarte dulce», «Cu cântări de Dumnezeu însuflate, ai arătat fericite dumnezeiască rânduiala întrupării lui Hristos». Vezi: *Mineiul pe octombrie...*, pp. 8-9, 11, 17.

³⁰ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 361; Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε΄, p. 600.

³¹ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε΄, p. 600.

³² Vezi, pe larg: Sabin PREDĂ, „Condacul *Fecioara astăzi...* alcătuit de Sfântul Roman Melodul – analiza condacului pe baza structurii literare interne și a structurii melodice”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București*, IV (2004), Ed. Universității din București, București, 2004, pp. 344-346.

stadii în creionarea vieții imnografului bizantin³³. Pe de altă parte, *Sinaxarul lui Acachie* arată clar că minunea „inspirației” a avut două etape succesive. În prima etapă, Roman, ca să poată găsi vindecarea de neputința vorbirii sale, se plânge Maicii Domnului, ce i se arată mai apoi în vis, și îi spune: «Cine ești tu, Romane? Copil binecuvântat, de ce te întristezi?», iar în răspunsul Melodului se subliniază handicapul său («Pentru neputința mea de-a vorbi, Stăpâna mea, căci de mine rād [toți], întotdeauna») ³⁴. În cea de a doua etapă, Maica Domnului vine din nou în visul Melodului și îi oferă un „sul”, pe care îl pune să-l mănânce. În opinia lui *M. Carpenter*³⁵, această viziune a fost inserată de către autorii sinaxarelor pentru a prezenta creștinilor influența pe care o avea imaginea „sulului” în descrierea inspirației divine primite de unii imnografi. Viziunea „sulului” ca motiv al inspirației este prezentată și în *Sinaxarul Sf. Ioan Damaschin*, cu diferența că nu Melodul o vede în vis pe Maica Domnului, ci egumenul Mănăstirii Sf. Sava, iar mai apoi în sinaxarul scris de *Sf. Ioan Koukouzel*, în care bucata de hârtie a fost înlocuită cu o monedă de aur pe care Născătoarea de Dumnezeu o așează în mâna Melodului³⁶. Cât privește textele imnografice în cinstea Melodului, *K. Mitsakis* amintește de patru categorii esențiale, și anume:

- diferite tropare din slujba Sfântului³⁷;
- canonul lui Epifanie (nu se știe când a trăit însă);
- canonul lui Teofan al Niceei (cca. 850);
- condacul patriarhului German (645-740)³⁸.

Cel mai important tropar din slujba Sfântului Roman este considerat a fi *Slava* de la stihovna vecerniei, având ca autor fie pe *Anatolie* (după mărturia manuscrisului *Γ 86* de la Marea Lavră, f26^r), fie pe *Gherman Patriarhul* (conform codexul 1409 al m-rii Vatopedu):

«Πρώτη καλῶν ἀπαρχὴ ὄφθης, σωτηρίας ἀφορμὴ, Ρωμανὲ πατὴρ ἡμῶν· ἀγγελικὴν	«Început întâi al celor buni te-ai arătat, [și] pricină de mântuire, Romane,
--	--

³³ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 362.

³⁴ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 363.

³⁵ Miss CARPENTER, „The Paper the Romanos Swallowed”, în: *Speculum*, VII (1932), 1, pp. 3-22. Vezi critica acestui studiu la: Lucy Allen PATON, „A Note on the Vision of Romanos”, în: *Speculum*, VII (1932), 4, pp. 553-555.

³⁶ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 366.

³⁷ Trei stihiri glas 1, la *Doamne strigat-am...* («Făcătorul de muzică, alăuta dumnezeiescului Duh», «Sfeșnicul cel prea luminos și prea limpede», «Tu, ca unul ce stai înaintea Stăpânului tuturor»), o stihiră la stihovna («Început întâi al celor buni»), troparul Sfântului (Întru tine părinte), un canon cu opt ode, un condac («Cu dumnezeieștile fapte bune»), două sedelne («Pe Cuvântul cel împreună», «Pe Dumnezeu și Domnul»), o lumânândă («Cu cântări de Dumnezeu însuflete») și o stihovna («Mulțimile călugărilor»). Vezi: *Mineiul pe octombrie*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983, pp. 6-18. Vezi o listă a textelor puțin diferită la K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 370.

³⁸ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 370.

γὰρ ὕμνωδιαν συστησάμενος θεοπρεπῶς ἐπεδείξω τὴν πολιτείαν σου...»³⁹.

părintele nostru; că îngerească cântare alcătuind, cu dumnezeiască cuviință ți-ai arătat petrecerea ta...»⁴⁰.

Unele din studiile vechi care interpretau acest *tropar encomiastic*, considerau că stihurile «πρώτη καλῶν ἀπαρχῆ» (*inceput întâi al celor buni*) și «ἀγγελικὴν γὰρ ὕμνωδιαν» (*îngerească cântare*) se referă la realitatea că Sfântul Roman este inventatorul condacelor. Pe de altă parte, traducerea în latină a cardinalului J. Pitra (*primus fuisti pulchorum cantorum princeps*) descoperă înțelesul real al stihurilor⁴¹. Cel de-a doua mărturie este canonul lui *Epifanie*⁴², care prezintă următoarele idei:

- Sfântul Roman a fost atât de virtuos, încât, chiar pe pământ aflându-se, viețuia ca îngerii cerului;

- Melodul, cu harisma pe care a primit-o de la Maica Domnului, a devenit «vas al Duhului» (δοχεῖον τοῦ Πνεύματος), «liră» și «chitară», iar harisma aceasta a fost pusă în slujba Bisericii, Melodul sprijinind învățăturile ortodoxe pe de o parte, și combătând greșelile eretice, pe de altă parte⁴³.

De asemenea, canonul lui *Teofan al Niceei* (cca 850) recurge adeseori și se sprijină mai mult pe *Epifanie*. În canonul său, Sfântul Roman nu este din Constantinopol, ci a venit în capitala Imperiului bizantin din patria sa, care însă nu este denumită. Se face mereu trimitere, ca și în cazul canonului lui *Epifanie*, la minunea inspirației. Importante sunt și stihurile care ne ajută să tragem concluziile: Sfântul Roman a venit la Constantinopol ca proaspăt hirotonit în treapta diaconiei și s-a instalat la biserica Maicii Domnului din Cyr, unde a petrecut în rugăciune și în asceză. Adeseori se menționează că un asemenea mare poet, cum a fost Sfântul Roman, care s-a bucurat de faimă în timpul domniei lui Justinian, este imposibil să fi fost numai diacon în toată viața sa, și să nu fi avansat în ierarhia bisericească. Dacă Justinian dorea să-l cinstească pe Melod, care era adeseori considerat drept „preferatul palatului”, atunci fie îl ridică la rangul de episcop, fie – cel puțin – îl lua în preajma sa, devenind preotul palatului imperial. Din toate acestea nimic nu s-a produs, deoarece izvoarele îl menționează ca un model de „învățăcel” excepțional: Sfântul Roman, cel mai mare imnograf al epocii sale, pe care Biserica și cetatea Bizanțului îl cinstește cu vrednicie, a refuzat toate acestea, preferând simpla și

³⁹ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 371; N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία καὶ ποίησις ἤτοι εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴ φιλολογίαν*, τόμος 2, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1993, p. 88.

⁴⁰ *Mineiu pe octombrie...*, p. 7.

⁴¹ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 371.

⁴² Nu se știe însă care *Epifanie*. J. Pitra consideră că este vorba de *Epifanie Studitul* (sec. VIII-IX), însă opinia sa este respinsă mai apoi de J. Petridis și de Emereau. Vezi: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 370, nota 4.

⁴³ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 372.

smerita viață monahală. Dimpotrivă, canonul lui *Teofan* care se referă la acțiunea Melodului, accentuează numai că a fost un «diacon foarte bun» (ἄριστος διάκονος) și «predicator practicant» (ἱεροκῆρυξ πρακτικώτατος)⁴⁴. Această ultimă mențiune din canonul lui *Teofan*, l-a determinat pe *N. Tomadakis* să susțină că Melodul a fost într-adevăr preot (săvârșitor al tainelor) și predicator în înțelesul obișnuit⁴⁵, cu toate că opinia sa a rămas solitară.

Cea de-a patra mărturie iconografică despre viața Sfântului este condacul patriarhului *Gherman al Constantinopolului*. Dorind să cinstească viața Melodului, patriarhul *Gherman* a scris un condac luând ca bază pentru lucrarea sa o lucrare mai veche a Melodului, și anume, condacul închinat celor trei tineri din imaginile vetero-testamentare. Pentru aceasta a preferat, după datina aceluiași Melod, să introducă o *idiomelă prooimion*:

Θάλασσαν δογμάτων τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσας
καὶ σάλπιγγι ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἀνεδείχθης, ἄγιε...⁴⁶.

În codexul Moscovei există un *prooimion* diferit, care autentifică *prooimionul* condacului Sfântului Roman la cei trei tineri⁴⁷. Condacul acesta a patriarhului *Gherman*, din momentul în care *P. Maas* a publicat strofele a 2-a și a 3-a, a devenit semn distinctiv pentru disputa între cercetători, mai ales pentru tema provenienței sale:

γένος μὲν ἐξ Ἑβραίων, τὸν νοῦν δὲ εἶχεν ἑδραῖον (strofa a 2-a)
τὸ πυραυγὲς γὰρ σχῆμα τοῦ ἐρυθροῦ χιτῶνος
καὶ τὸ τῆς ράβδου εὐθετον βασιλεῦσιν ἐγνώρισεν (strofa a 3-a, stihurile 5-6)

P. Mass a deschis așadar un subiect delicat privind proveniența Melodului: a fost fie sirian, fie a provenit dintr-o familie iudaică. Situația nu se schimbă foarte mult, iar ceea ce este și mai important este faptul că Melodul nu a avut o origine grecească, cu toate că și-a redactat opera sa în limba greacă⁴⁸. Opinia lui *Mass* a fost susținută și de italienii *G. Cammelli* și de *E. Mioni*, însă alți cercetători precum *Mercati*, *N. Tomadakis*, *S. Evstratiadis*, *C.A. Trypanis*, au accentuat originea sa iudaică⁴⁹. Cel mai interesant studiu privind originea Melodului aparține teologului grec *Alexandru S. Korakidis*. În studiul *Problema originii lui Roman Melodul*⁵⁰, cercetătorul grec își orientează viziunea spre două mari as-

⁴⁴ Cf. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 372-374.

⁴⁵ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία καὶ ποίησις...*, p. 88.

⁴⁶ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 374.

⁴⁷ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 374.

⁴⁸ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 376.

⁴⁹ Cf. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 376-377.

⁵⁰ Ἀλεξάνδρου Σ. ΚΟΡΑΚΙΔΗ, *Το πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελοδοῦ. Συστηματικὴ ἐρευνα τοῦ θεμάτος ἐκ τῶν πηγῶν καὶ ἐκθέσεις τῶν ἀντισημτικῶν στοιχείων τῶν κοντακίων*, Ἀθήνα, 1971, 47pp. (studiu republicat și în: *Τά*

pecte: *elementele privind originea Melodului și antisemitismul acestuia*⁵¹. Tre-când prin informațiile furnizate de manuscrisele biografice și de condace, *Korakidis* stăruie asupra condacului anonim cuprins în manuscrisul *Γ 28* de la Mănăstirea Marea Lavră, publicat inițial de *J. Pitra* (doar prooimionul și prima strofă) și întregit de *P. Mass* (strofele 2-3), unde se laudă proveniența iudaică a Melodului (γένος μὲν ἐξ Ἑβραίων)⁵². Mărturiile oferite de unii cercetători, opozițiile altora au deschis subiectul spre ipoteze, negăsindu-se până acum o linie comună, care să satisfacă tendințele. De asemenea, este interesantă și opinia lui *Odisseas Elytis*, care îl numește pe Roman „magul Elino-sir”, deoarece „Roman a venit din Siria și a fermecat prin limba sa greacă, poetică, întregul Constantinopol”⁵³. În ceea ce privește semitismul Melodului, *K. Mitsakis*⁵⁴ demonstrează că sunt trei categorii de elemente semitice:

- *elemente semitice reale*; în categoria aceasta sunt cuprinse toate elementele semitice din Vechiul și Noul Testament; sunt așadar elemente semitice traduse; 70% din aceste elemente în limbajul Melodului provin din Sfânta Scriptură;
- *elemente semitice vii*; sunt cuprinse aici (în jur de 15%) elementele care au câștigat teren în greaca clasică, și care s-au întărit desigur din exprimările semitice;
- *elemente semitice neclare*; în această categorie sunt cuprinse elementele ce preexistau în limba greacă (în jur de 15%) și probabil, datorită similitudinilor lor și în limbile semitico-hamitice, vor întări poziția lor.

În orice caz, proveniența Melodului va fi în continuare un punct de discuție pentru cercetători, poziția lor situându-se fie pentru proveniența greacă, fie pentru cea iudaică. Opinia noastră poate fi raportată mai ales la o *realitate ecumenică*, de care teologii greci încă nu țin cont: sfinții Bisericii nu au „naționalitate”, pentru că ei aparțin întregii lumi, aparțin „cetățeniei cerești”, în care *nu mai este nici elin, nici iudeu*, ci toți sunt una în Hristos.

În lumina cercetărilor moderne⁵⁵, localitatea unde s-a născut Sfântul Roman pare a fi *Emesa Siriei* (actualul *Homs*)⁵⁶, însă această informație nu spune

περί του Ρωμανού του Μελωδού μελετήματα, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2002, pp. 321-381).

⁵¹ Α.Σ. ΚΟΡΑΚΙΔΗ, *Το πρόβλημα της καταγωγής του Ρωμανού του Μελωδού...*, pp. 11-30 (elementele originii sale), pp. 31-46 (antisemitismul Melodului) [în volumul republicat: *Τά περί του Ρωμανού του Μελωδού μελετήματα...*, pp. 327-343, pp. 345-381].

⁵² Α.Σ. ΚΟΡΑΚΙΔΗ, *Το πρόβλημα της καταγωγής του Ρωμανού του Μελωδού...*, pp. 15-16 (în volumul republicat: *Τά περί του Ρωμανού του Μελωδού μελετήματα...*, p. 341).

⁵³ Vezi la: Ι.Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανὸν Μελωδὸν Θεολογικὴ Δόξα...*, p. 21 (preluat și la: Sf. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 26).

⁵⁴ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 378.

⁵⁵ Despre viața Sf. Roman Melodul, vezi și: „Romanus the Melodist, St.”, în: *The Books of Saints. A dictionary of Servants of God canonized by the Catholic Church: Extracted from the Roman & other martyrologies*, p. 514; B. ALTANER, A. STUIBER, „Romanus der Melode”,

nimic despre sorgintea sa siriană⁵⁷, de vreme ce al doilea stih din imnul anonim atribuit Sfântului Roman, exprimă clar că ar proveni «dintre evrei» (ἐξ Ἑβραίων)⁵⁸. Interesantă aici este și opinia lui *P. Hristos* conform căruia: „un fapt sigur este că Roman s-a născut în Emesa Siriei, din părinți creștini, care dacă nu erau de origine greacă, erau în orice caz elenizați”⁵⁹. Când s-a născut totuși? Unii indică anul 485⁶⁰, ca an al nașterii imnografului, alții pe la 490⁶¹. Cert este sfârșitul sec. al V-lea. A fost monah sau cele ale călugăriei le-a primit odată cu așezarea sa la Constantinopol? Câteva elemente din slujba Sfântului merită a fi luate în considerare, precum: «din tinerețe dându-te pe tine cu totul lui Hristos, ai urmat Lui...»⁶²; «cu dumnezeieștile fapte bune ale Duhului, din tinereți înfrumusețându-te, Romane preaițelepte, cinstitei Biserici a lui Hristos înfrumusețător ai fost...»⁶³; «lepădând toate cele frumoase ale lumii, dezmiardarea și mărirea, ți-ai ridicat sufletul către cele de sus...»⁶⁴; «ai avut viețuire fără de trup, fiind în trup»⁶⁵; «mulțimile călugărilor pe tine te cinstim îndreptătorul Romane părintele nostru...»⁶⁶. Toate par a susține teoria conform căreia Sfântul Roman a fost de tânăr monah, probabil închinoviat fie la *Berit*, fie la *Constantinopol*. Nu se știe cu exactitate unde și când a fost tuns în monahism. Dacă era deja diacon în biserica Învierii din Berit, în mod normal, tunderea în monahism o primise înainte și astfel elementele de ordin liturgic par a-și găsi veridicitatea.

în: *Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1980, pp. 533-534; Angelo di BERARDINO, „Romano il Melode”, în: *Patrologia*, vol. V, Dal Concilio di Calcedonia (451) a Giovanni Damasceno (†750), I Patri orientali, a cura di Angelo di Berardino, Marietti 1820, pp. 93-94; F. CAYRÉ, „Romanos le Mélode”, în: *Précis la Patrologie*, tome II, Paris, Tournai, Rome, Société de Saint Jean l’Evangéliste, Desclée et Cie, éditeurs pontificaux, 1927-1930, pp. 286-288; E.Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ, „Ρωμανός ὁ μελωδός”, în: Παῦλος ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ, (ἐκδ.), *Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια*, vol. 21, pp. 307-308; L. VAN ROMPAY, „Romanos le Mélode: un poète syrien à Constantinople”, în: *Early Christian Poetry: A Collection of Essays*, ed. J. den Boeft and A. Hilhorst, Leiden, Brill, 1993, pp. 283-296.

⁵⁶ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Η βυζαντινή υμνογραφία και ποίησις...*, p. 87.

⁵⁷ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε', p. 601.

⁵⁸ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε', p. 601. Oare opinia lui John Breck privind originea lui Roman, merită luată în seamă: „evreu convertit din Emesa (Siriei)? (John BRECK, *Cum citim Sf. Scriptură...*, p. 309).

⁵⁹ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε', p. 601.

⁶⁰ Ι.Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανού Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα...*, p. 21, nota 1.

⁶¹ Pr. Ioan G. COMAN, *Patrologie*, Sf. Mănăstire Dervent, ²1999, p. 192.

⁶² *Mineiul pe octombrie...*, p. 8.

⁶³ *Mineiul pe octombrie...*, p. 9.

⁶⁴ *Mineiul pe octombrie...*, pp. 14-15.

⁶⁵ *Mineiul pe octombrie...*, p. 15.

⁶⁶ *Mineiul pe octombrie...*, p. 17.

Era deja diacon⁶⁷ în biserica Învierii din Berit, când, nu se știe pentru care motiv, a venit în Constantinopol, sub *Anastasio I* (491-518). În capitală, s-a instalat în așa numita Mânăstire a Preasfintei Născătoare din cartierul Cyr și acolo a primit harisma dumnezeieștii inspirații, în mod minunat⁶⁸. Se pare că venirea sa în Constantinopol a avut loc în jurul anului 519⁶⁹.

Când a activat ca melod? Un răspuns poate fi oferit tocmai prin „citirea” unor anumite izvoare-mărturii. Astfel, în *Minunile Sfântului Artemie (Θάματα τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου)*⁷⁰, în minunea a 18-a se prezintă un tânăr „cântând stihuri ale lui Roman... în timpurile împăratului Heraclius”⁷¹, așadar Sfântul Roman trăise înainte de anii 611-641, de vreme ce compozițiile sale erau deja cunoscute și el era deja venerat ca sfânt⁷². Alte condace ale Sfântului, precum cel *La cele zece fecioare (Εἰς τὰς Δέκα παρθένους β')* redactat în jurul anul 556, sau *Condacul la Sfântul Dimitrie (Εἰς Ἅγιον Δημήτριον)*, dau mărturie despre activitatea Melodului: se pare că vine undeva la vârsta de 30 de ani la Constantinopol și călătorește la Tesalonic⁷³. În categoria acestor condace-„mărturie”, trebuie incluse încă două imne: cel notat 62 (*Εἰς Γαβριὴλ Ἀρχιστράτηγον – La arhanghelul Gavriil*) și cel notat 14 (*Εἰς τὸν Λάζαρον Α' – La Sfântul Lazăr, primul condac*), în cuprinsul cărora se fac referiri insistente la cutremurul ce zguduise capitala imperiului în data de 15 aug. 555⁷⁴. În opinia cercetătorului grec *K. Mitsakis*⁷⁵, indiciile interne în opera Sfântului Roman care ne oferă informații despre epoca activării Melodului, trebuie căutate în condacul la neofiti⁷⁶, condacul despre sfintele nevoițe monahale și condacul la orice cutremur și incendiu. Condacul la neofiti are caracteristică parenetică: *Melodul face amintire*

⁶⁷ Interesantă este opinia – din păcate neargumentată – a Paraschivei Grigoriu, conform căreia Sfântul Roman nu era diacon, ci doar un simplu paraclisier în biserica din Berit. Vezi: SF. ROMAN MELODUL, *Imnele Pocăinței...*, p. 25.

⁶⁸ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Η βυζαντινή ὑμνογραφία και ποίησις...*, pp. 87-88.

⁶⁹ Ι.Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα...*, p. 23.

⁷⁰ Publicate pentru prima dată de: A. PAPAPOULOU-KERAMEUS (ed.), *Varia Graeca Sacra*, Sankt-Petersburg, 1909, iar mai apoi de V.S. CRISAFULLI-J.W. NESBITT (ed.), *The Miracles of St. Artemios*, Leiden-New York-Cologne, 1997. Bibliografie despre acest subiect vezi la: Θεοχάρης ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, Ἡράκλειο Κρήτης, 2003, pp. 273-274. Vezi, de asemenea, și: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινή ὑμνογραφία...*, pp. 369-370.

⁷¹ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε', p. 602.

⁷² P. VINTILESCU, *Despre poezia imnografică...*, p. 75; SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, pp. 28-29.

⁷³ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε, p. 602.

⁷⁴ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε', p. 602.

⁷⁵ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινή ὑμνογραφία...*, pp. 380-392.

⁷⁶ K. Mitsakis face o confuzie notând condacul la neofiti cu „τὸ κοντάκιο στὸ βάρφτισμα” (condacul botezului), punând în derută pe orice cercetător. Indicarea numărului condacului (53, aflată în ediția Mass-Tyranis) și compararea cu lista numerică a tuturor condacelor realizată de Matons, ne scoate din impas. Vezi: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινή ὑμνογραφία...*, p. 381; J. GROSIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode...*, p. 331.

*despre puterea înnoitoare a botezului*⁷⁷. Interesantă este mențiunea din strofa a 14-a a condacului, în care se poate observa că Melodul susține și exprimă politica eclesială a lui Justinian:

πολλάκις δὲ καὶ φόβῳ τῶν νῦν κρατούντων νόμων
προσηλθες τῷ βαπτίσματι καὶ γέγονος ὁ γέγονας
καιρὸν αἰσχυνόμενος... (14:5-6)⁷⁸.

Versurile de mai sus se referă cu siguranță la anumiți neofiți care au fost obligați să accepte botezul sub presiunea amenințărilor din partea statului bizantin, în legătură directă cu legea din 528 a lui Justinian, conform căreia cei ce doreau să devină cetățeni ai Constantinopolului, trebuiau să primească botezul creștin. S-a născut astfel suspiciunea că poate acest condac a fost redactat de Melod, care a vrut să ajute în felul său primirea acestei măsuri nepopulare a lui Justinian⁷⁹. O asemenea opinie este respinsă de versurile 1-4 din strofa a 14 al aceluiași condac. Condacul despre sfintele nevoințe monahale, a fost scris pentru monahii unei anumite mănăstiri, probabil ai uneia din Kyr⁸⁰. În întregul condac, Melodul se opune lucrurilor dureroase și vremelnice ale veacului, povățuind auditoriului:

τῶν ἀσάρκων τὸν βίον ζηλώσαντες
της σαρκός μη ποιείσθε τὴν πρόνοιαν...⁸¹

Cel care a corectat diferitele opinii legate de anii redactării acestui condac a fost *Pannayotis G. Nikopoulos*⁸², în opinia căruia condacul 55 a fost redactat de Melod undeva între anii 535-539, pentru că în această perioadă Justinian a fost preocupat de diferite teme ce țin de viața monastică, precum ascultarea monahilor față de egumen și de ieșirea lor din mănăstirile de metanie⁸³. Însă ar mai fi un motiv, pe care *Nikopoulos* ni-l prezintă, și anume, relația de prietenie pe care o avea față de egumenul de la mănăstirea din Cyr, unde a viețuit Melodul⁸⁴. *Condacul la orice cutremur și incendiu* este al treilea din lista acelor condace ce oferă informații despre timpul viețuirii pământești a Sfântului Roman. Știm din istoria imperiului bizantin despre două cutremure care au devas-

⁷⁷ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 381.

⁷⁸ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 382.

⁷⁹ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 382.

⁸⁰ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 383.

⁸¹ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 383. În traducere: «a celor fără de trupuri viață ați răvnit, și a trupului grijă nu aveți...».

⁸² N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι ἐκδιδόμενοι ἐκ πατριμακῶν κωδικῶν, μετὰ προλεγομένων ὑπὸ Νικολάου Β. Τωμαδάκη, τόμος Γ΄, Τυπογραφεῖο Μίνα Μιρτίδης, 1957, pp. 290-353.*

⁸³ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, pp. 314-315; K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 386.

⁸⁴ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. 315.

tat Constantinopolul, și anume, cel din jurul anul 529 (care a distrus cupola bisericii Sf. Sofia) și altul cu puțin timp înainte. Strofa a 22-a din acest condac pare să se refere la acest cutremur din 529, și la reclădirea bisericii:

„Poporul lui Israel a pierdut atunci Naosul său;
și acum avem noi în locul aceluia
Naosul Sfintei Învieri și Ierusalimul,
pe care, după cum se știe, Constantin și Elena cea credincioasă
lumii le-au dăruit,
după două sute cincizeci de ani de la căderea Naosului lui Solomon.
Însă la noi *la o zi după catastrofă* (subl.n.)
a început *ridicarea Bisericii* (subl.n.).
Și splendid se înfrumusețează și deplin se face.
Pe de-o parte, împărații cheltuială fac cu mare mulțumire,
iar pe de alta, Stăpânul dă
viață veșnică”.

Biserica Sf. Sofia (sau a Sf. Înțelepciuni) a fost distrusă în ian. 532 în timpul *rebeliunii Nika*, iar lucrările sale de reconstrucție, în acord cu izvoarele, au început la data de 23 febr. 532, drept care, expresia Melodului («la o zi după catastrofă») nu pare a fi o simplă formă de exprimare poetică. Dacă am situa redactarea condacul în perioada (sfârșitul de an) 532 și (începutul lui) 533 nu ne-am afla departe de adevăr, cu toate că *P. Mass* consideră că a fost redactat mult mai târziu, între anii 536-537⁸⁵. Cel care a susținut că Sfântul Roman a activat în timpul împăratului bizantin *Anastasia II* a fost *W. Christ*. El a justificat plasarea activității Melodului în perioada domniei lui *Anastasia II*, prin imposibilitatea unei evoluții bruște a troparelor, apărute în sec. al V-lea, până la gradul reprezentat de Sfântul Roman, dacă acesta ar fi compus în vremea lui *Anastasia I*. De asemenea, referirile la erezia monotelită din unele imne ar fi necorespunzătoare epocii lui *Anastasia I*⁸⁶. Cei ce s-au opus acestei supoziții au fost *J. Pitra*⁸⁷ și mai apoi *Ath. Papadopoulos-Kerameus*⁸⁸ care, bazându-se pe un manuscris grecesc, a confirmat că imnele Sfântului Roman erau cântate încă din timpul domniei lui *Heraclius* (611-641), ceea ce nu poate însemna decât realitatea că Melodul a activat în timpul lui *Anastasia I*. Este imposibil ca Sfântul Roman să fi trăit în vremurile lui *Iustin II* (565-578)⁸⁹. În orice caz, Sf. Roman Melodul va purta un rol însemnat la curtea împăratului Justinian. După cum consemnează și

⁸⁵ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 383 (vezi și nota 1 de la aceeași pagină).

⁸⁶ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 28.

⁸⁷ J.B. PITRA, *Analecta sacra spicilegio Solesmensi parata*, Paris, 1876, p. 31.

⁸⁸ Ἄθ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ, „Ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τοῦ Ῥωμανοῦ”, în: *Νέα Ἡμέρα*, nr. 1604, 27-29 sept. 1905.

⁸⁹ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία καὶ ποίησις...*, p. 95.

teologul grec *Ioannis Kourempelas*, împăratul Justinian „a exploatat darul lui Roman”⁹⁰, iar Sfântul Roman nu a făcut altceva decât să exprime:

„o credință care trăiește în *trupul universal al lui Hristos* și nu o simplă teorie. Pentru aceasta a rămas ca poet: pentru maniera cu care a trebuit să exprime *adevărul teologic*, că omul participând la Hristos, nu participă la o ideologie. *Participă la Trupul și Sângele lui [Hristos], la durerea și la suferința lui Dumnezeu pentru umanitate*”⁹¹.

Este posibil ca la curtea împăratului Justinian să fi fost ridicat la treapta preoției⁹², însă lipsa argumentelor doveditoare deschide această ipoteză pe un teren al incertitudinii. Opinia că Sfântul Roman a fost preot ar rezulta din unele versete ale condacului închinat lui («vrednicia pe care a avut-o în oastea pământului»), așa cum poate fi și rezultatul unei confuzii. Este posibil ca Sfântul Roman să fi fost confundat cu un cleric (ce purta același nume), care a fost rânduit preot și defensor bisericesc în anul 536 la biserica Sf. Sofia. Acest preot primește ordin să aducă la sinodul local de la Constantinopol pe *Antim*, împotriva căruia se organizase această adunare⁹³. Nici anul morții nu este sigur, însă se pare că undeva în jurul anului 562⁹⁴ sau 565⁹⁵. Nu trebuie omis aici nici cognomenul de *Melod*, ce exprimă realitatea că Sfântul Roman nu a compus numai textul condacelor, ci și muzica imnelor sale⁹⁶. Întreaga viață a Melodului rămâne până astăzi într-o lumină de incertitudine, într-o aulă ce învăluie viața acestui mare Sfânt ca într-un „mister”, fără a știi cu certitudine „totul”. Cunoaștem frânturi, alte aspecte sunt doar „teorii” creionate de-a lungul istoriei în jurul Melodului. Ce-i drept, trebuie să ne bucurăm de existența *condacelor* sale, care dau mărturie despre geniul Melodului, despre talentul de-a expune în viziune dramatică dogma ortodoxă, dogmă pe care a trăit-o și pe care a expus-o *prin și în* poezie.

Opera Melodului

Totalul producțiilor imnografice *romaneice* nu ne este cunoscut astăzi. Cert este că multe lucrări s-au pierdut datorită nefolosirii lor, în timp ce altele, au suferit diferite influențe ulterioare, falsificări și denaturări. Sinaxarele ridică numărul condacelor sale la „mai mult de o mie”⁹⁷, un număr fără îndoială

⁹⁰ I.G. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα...*, p. 23.

⁹¹ I.I.G. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα...*, pp. 23-24.

⁹² Vezi și: Pr. Ioan G. COMAN, *Patrologia...*, p. 192.

⁹³ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 32.

⁹⁴ Vezi: I.G. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα...*, p. 21, nota 1.

⁹⁵ J. GROSIDIER DE MATONS (ed.), *Romanos le Mélode. Hymnes*, în: SC, vol. 99, p. 14.

⁹⁶ I.G. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα...*, p. 22; R.J. SCHORK (ed.), *Sacred Song from the Byzantine Pulpit: Romanos the Melodist*, Gainesville: University Press of Florida, 1995, p. X; P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xvi.

⁹⁷ *Mineiul pe octombrie...*, p. 13.

hiberbolic. Cu toate acestea, numărul lucrărilor Melodului rămâne în continuare o realitate necunoscută în totalitatea sa. În primul volum al ediției lor, *Maas și Trypanis*⁹⁸ amintesc de 85 de condace ce au supraviețuit⁹⁹, împărțite în cinci categorii distincte, ce țin mai ales de subiectul lor comun: 34 de condace cu referințe la Persoana și opera lui Iisus Hristos, 5 condace la diferite evenimente neo-testamentare, 7 condace cu teme vetero-testamentare, 10 condace cu diferite teme (dintre care ultimul condac este de fapt, o rugăciune)¹⁰⁰ și 3 condace închinare martirilor și sfinților. Aceeași cercetători, în cuprinsul celui de-al doilea volum¹⁰¹, amintesc de 23 de condace *dubia*, închinare unor diferiți martiri și sfinți ai Bisericii: Sf. Ioan Evanghelistul, Sf. Pantelimon, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Cosma și Damian, Sf. Nicolae, Sf. Teodor etc. La toate aceste condace, *Maas și Trypanis* adaugă un număr de 7 condace: o *stihiră* la Nașterea Domnului, o rugăciune, condac la vindecare orbului, la fiul risipitor și trei condace închinare unor sfinți. Se poate observa din adunarea tuturor acestor condace, fie ele cu proveniență *dubia*, că numărul operelor romaneice este de 89. Aceași cifră este amintită și de patrologul grec *P. Hristou*, în cunoscuta sa *Patrologie*¹⁰², precum și de *G. Gharib*¹⁰³. Alți cercetători, precum *Th. Detorakis*¹⁰⁴, consideră că de la Sf. Roman Melodul ni s-au păstrat 83 de condace, iar alte 5 condace sunt numai sub forma fragmentelor. Un alt cercetător grec, amintitul *K. Mitsakis*, ia în discuție problematica autenticității condacelor aghiologice¹⁰⁵. După ce identifică anumite criterii pentru autenticitatea lor, precum stilul, limba, folosirea acrostihului, refrenul, măsura, cuprinsul dogmatic și aranjarea versurilor/strofelor și chiar a muzicii, autorul consideră că în trecutul istoriei bizantine au existat două elemente centrale care au dus la falsificarea condacelor Melodului: primul, modificările ce s-au consemnat în poezie, în calendar, în muzică și în alcătuirea slujbelor s-au impus în anii ulteriori diferitelor prelucrări, iar cel de-al doilea, în epoci-

⁹⁸ De fapt, în studiul introductiv semnat numai de Trypanis.

⁹⁹ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xvii. Aceași indicație de 85 de condace o fac și editorii români Rogobete/Preda (SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 42).

¹⁰⁰ Întâlnim o eroare în lista realizată de K. Mitsakis în ceea ce privește numărul condacelor cu diferite teme: „δώδεκα τέλος κοντακία σὲ διάφορα θέματα...” (*Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 397). Cu toate că Mitsakis consideră că numărul condacelor romaneice este 89, se va vedea că, în final numărul lor este 88.

¹⁰¹ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. II: *Cantica dubia*, Walter de Gruyter&Co., Berlin, 1970, 224pp.

¹⁰² Vezi lista întreagă a acestor condacelor la: Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Ε´, pp. 603-612.

¹⁰³ George GHARIB, *Romano il Melode. Inni*, Edizioni Paoline, Figlie di San Paulo, Roma, 1981, pp. 69-71.

¹⁰⁴ Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Φιλολογία...*, p. 134. A se vedea și împărțirea condacelor, după conținutul lor: 8 cu teme vetero-testamentare, 45 cu teme neo-testamentare, 30 cu referire la diferiți sfinți și 5 cu teme diferite (p. 134).

¹⁰⁵ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 398-418.

le ulterioare, numele marelui imnograf a fost folosit în mod deliberat la falsificarea condacelor, fie din cauza patriotismului „regional” (să amintească de un sfânt local, un oraș, o biserică), fie din dorința de „nemurire”¹⁰⁶.

Totuși, opera Melodului trebuie luată în ansamblul ei, așadar nu numai din perspectiva condacelor închinatelor unor anumite praznice împărătești sau al celor aghiologice. Nu degeaba, editorul francez al condacelor romaneice, *Grosdidier de Matons*, dându-și seama de acest aspect a inserat în lista sa¹⁰⁷ și acele *prooimioane* alcătuite de Melod, ce se citesc astăzi în serviciile liturgice doar în forma lor rezumativă. Ținând cont aici de complexitatea acestei liste, dar și de considerentele de ordin metodologic, inserăm în cele de mai jos doar acele condace regăsite în edițiile critice:

Despre Adam și despre Eva – *Εἰς Ἀδάμ καὶ Εὐάν* (Miercurea din săptămâna a doua a Postului Mare)

Despre Noe – *Εἰς τὸν Νῶε* (a treia Duminică din Postul mare)

La jertfa lui Avraam – *Εἰς τὴν θυσίαν Ἀβραάμ* (a patra Duminică din Postul mare)

Despre Isaac și Iacob¹⁰⁸ – *Εἰς τὴν εὐλογίαν Ἰσαάκ* (a cincea Duminică din Postul mare)

Despre Iosif (I) – *Εἰς τὸν Ἰωσήφ* (Lunea din săptămâna Patimilor)

Despre Iosif (II)¹⁰⁹ – *Εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ Ἰωσήφ* (Lunea din săptămâna Patimilor)

La profetul Ilie – *Εἰς τὸν προφήτην Ἥλιαν* (20 iul.)

La cei trei tineri în cuptor – *Εἰς τοὺς τρεῖς παῖδας* (Duminică dinainte de Nașterea Domnului)

La profetul Iona și Ninive – *Εἰς Ἰωνᾶν* (Miercurea din prima săptămâna a Postului Mare)

La Bunavestire – *Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν* (25 mart.)

La Nașterea Domnului (I) – *Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, Α'* (25 dec.)

La Nașterea Domnului¹¹⁰ (II) – *Εἰς τὴν Θεοτόκον* (26 dec.)

La Nașterea Domnului (III) – *Μεθεόρτιον τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως* (26 dec.)

Stihiri la Naștere – *Στιχηρὰ εἰς τὴν Γέννησιν* (20 dec.)

La Întâmpinarea Domnului – *Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου* (2 febr.)

La uciderea pruncilor și la fuga în Egipt – *Εἰς τὰ Ἅγια Νήπια* (29 dec.)

La Botezul Domnului (I) – *Εἰς τὰ Ἐπιφάνια* (6 ian.)

¹⁰⁶ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ἕμνογραφία...*, p. 418.

¹⁰⁷ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode*, pp. 74-93. Despre această temă, vezi și studiul: Σωφρονίου ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΗΣ, „Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς καὶ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ ἔργα”, în: *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, XV (1939), pp. 182-255 (prima parte); XXV (1955), pp. 210-283 (partea a doua).

¹⁰⁸ Tradus după original: *La binecuvântarea lui Isaac*.

¹⁰⁹ Tradus după original: *La ispitirea lui Iosif*.

¹¹⁰ Tradus după original: *Despre Născătoarea de Dumnezeu*.

La Botezul Domnului (II)¹¹¹ – *Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον* (7 ian.)

La nunta din Cana Galileii – *Εἰς τὸν ἐν Κάνᾳ γάμον* (Miercurea în a doua săptămână a Postului Mare)

La samarineanca – *Εἰς τὴν Σαμαρείτιδα* (a cincea Duminică după Paști)

La vindecarea leprosului – *Εἰς τὸν λεπρόν* (Miercurea în a treia săptămână a Postului Mare)

La mărturisirea femeii păcătoase – *Εἰς τὴν Πόρνην* (Miercurea din Săptămâna Patimilor)

La demonizatul din Gadara – *Εἰς τὸν δαιμονιζόμενον* (Miercurea în a cincea săptămână de după Paști)

La femeia cu scurgere de sânge – *Εἰς τὴν Αἱμορροῦσαν* (Miercurea în a șasea săptămână de după Paști)

La înmulțirea pâinilor – *Εἰς τοὺς πέντε ἄρτους* (Miercurea în a șaptea săptămână după Paști)

La orbul din naștere – *Εἰς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν* (a șasea Duminică după Paști)

La învierea lui Lazăr (I) – *Εἰς τὸν Λαζάρου Α'* (Sâmbăta din a șasea săptămână a Postului Mare)

La învierea lui Lazăr (II) – *Εἰς τὸν Λαζάρου Β'* (Sâmbăta din a șasea săptămână a Postului Mare)

La fiul risipitor (I) – *Εἰς ἄσωτον υἱὸν Α'* (Duminica dinainte de Lăsatul sec de carne)

La fiul risipitor (II) – *Εἰς τὸν ἄσωτον υἱὸν Β'* (Duminica dinainte de Lăsatul sec de carne)

Despre bogat și despre Lazăr – *Εἰς πλούσιον καὶ Λαζάρου* (Miercurea din săptămâna a șasea a Postului Mare)

La pilda celor zece fecioare (II) – *Εἰς τὰς Δέκα Παρθένας Β'* (Marțea din săptămâna Patimilor)

La intrarea Domnului în Ierusalim – *Εἰς τὰ Βαῖα* (a șasea Duminică a Postului Mare)

La trădarea lui Iuda – *Εἰς τὸν Νιπτήρα καὶ τὸν Ἰούδαν* (Miercurea din Săptămâna Patimilor)

La negarea (lepădarea) lui Petru – *Εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου* (Joia din Săptămâna Patimilor)

Maria la Crucea Domnului – *Εἰς τὴν Μαρίαν πρὸ τοῦ Σταυροῦ* (Vinerea din Săptămâna Patimilor)

La sfintele patimi – *Εἰς τὸ πάθος* (Vinerea din Săptămâna Patimilor)

La coborârea în iad – *Κατανυπτικόν* (Joia din săptămâna a cincea a Postului Mare)

La biruința Crucii – *Σταυρώσιμον* (Miercurea din săptămâna a patra a Postului Mare)

La cinstirea Crucii – *Εἰς Προσκύνησιν Σταυροῦ* (Vinerea din săptămâna a patra din Postul Mare)

¹¹¹ Tradus după original: *La Sf. Ioan Botezătorul*.

- La Învierie (I) – *Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου Α'* (Duminica Învierii)
 La Învierie (II) – *Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου Β'* (Duminica Învierii)
 La Învierie (III) – *Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου Γ'* (Duminica Învierii)
 La Învierie (IV) – *Εἰς τὴν Ἀνάστασιν Κυρίου Δ'* (Duminica Învierii)
 La Învierie (V) – *Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου Ε'* (Duminica Învierii)
 La Învierie (VI)¹¹² – *Εἰς τὰ Δέκα Δραχμάς* (a patra Duminică după Paști)
 La pipăirea lui Toma – *Εἰς τὸν Θωμᾶν* (în prima Duminică după Paști)
 La misiunea Apostolilor – *Εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους* (29/30 iun.)
 La Înălțarea Domnului – *Εἰς τὴν Ἀνάληψιν* (Joia din săptămâna a șasea după Paști)
 La Cincizecime – *Εἰς τὴν Πεντηκοστήν* (a opta Duminică după Paști)
 La Judecata de Apoi – *Εἰς τὴν Δευτέραν Παρουσίαν* (Duminica lăsatului sec de carne)
 La pilda celor zece fecioare (I) – *Εἰς τὰς Δέκα Παρθένους Α'* (Marțea din săptămâna Patimilor)
 La neofiți – *Εἰς τοὺς νεοφωτιστοὺς* (7 ianuarie)
 Despre sfintele nevoițe monahale – *Εἰς ὁσίους μοναχοὺς* (Sâmbăta din săptămâna albă)
 La orice cutremur și incendiu – *Εἰς σεισμόν καὶ ἐμπροσημον* (Miercurea din săptămâna a treia a Postului Mare)
 Rugăciune de pocăință – *Προσευχὴ κατανυκτικὴ*
 Rugăciune după stih – *Εὐχαὶ κατὰ δίστιχα*
 La nașterea Fecioarei – *Εἰς τὴν Γέννησιν τῆς Θεοτόκου* (8 sept.)
 La toți Sfinții [martiri] – *Εἰς πάντας τοὺς Μάρτυρας* (prima Duminică după Cincizecime)
 La tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul – *Ἀποκεφάλις Ἰωάννου Βαπτιστοῦ* (29 aug.)
 Despre șchiopul vindecat de Sf. Petru¹¹³ – *Θεραπεία χωλοῦ ὑπὸ Ἀποστόλων* (Miercurea din săptămâna Luminată)
 La Sf. Dimitrie – *Εἰς Ἅγιον Δημήτριον* (26 oct.)
 La Sf. Cosma și Damian (II) – *Εἰς Κοσμᾶν καὶ Δαμιανόν* (1 iul.)
 La Sfinții 40 de mucenici (I) – *Εἰς τοὺς Τεσσαράκοντα Μάρτυρας Α'* (9 mart.)
 La Sfinții 40 de mucenici (II) – *Εἰς τοὺς Τεσσαράκοντα Μάρτυρας Β'* (9 mart.)
 La Sf. Pantelimon – *Εἰς Ἅγιον Παντελεήμονα* (27 iul.)
 La Sf. Trifon – *Εἰς Ἅγιον Τρύφωνα* (1 febr.)
 La Sf. Mina – *Εἰς Ἅγιον Μηνᾶν* (11 nov.)
 La Sf. Ștefan (I) – *Εἰς Στέφανον Πρωτομάρτυρα Α'* (27 dec.)
 La Sf. Gheorghe (I) – *Εἰς Ἅγιον Γεώργιον Α'* (23 april.)
 La Sf. Gavriil – *Εἰς Γαβριὴλ Ἀρχιστράτηγον* (8 nov.)
 La Sf. Matroana – *Εἰς Ἅγιαν Ματρῶναν* (9 nov.)

¹¹² Tradus după original: *Despre cele 10 drahme.*

¹¹³ Tradus după original: *Vîndecarea șchiopului de către Apostoli.*

- La Sf. Simeon Stălpnicul – *Εἰς Ἅγιον Συμεῶν Στυλίτην* (1 sept.)
 La Sf. Cosma și Damian (I) – *Εἰς Κοσμάν καὶ Δαμιανόν Α'* (1 iul.)
 La Sf. Achepsima, Iosif și Aitala – *Εἰς Ἀκεψιμᾶν, Ἰωσήφ, Ἀιθαλᾶν* (3 nov.)
 La Sf. Ioan Gură de Aur – *Εἰς Ἰωάννην Χρυσόστομον* (13 nov.)
 La Sf. Ap. Filip – *Εἰς Φίλιππον Ἀπόστολον* (14 nov.)
 La Sf. Gurie, Samon și Aviv – *Εἰς Γουρίαν, Σαμωνᾶν, Ἄβιβον* (15 nov.)
 La Sf. Nicolae (I) – *Εἰς Ἅγιον Νικόλαον Α'* (6 dec.)
 La Sf. Nicolae (II) – *Εἰς Ἅγιον Νικόλαον Β'* (6 dec.)
 La Sf. Ignatie – *Εἰς Ἅγιον Ἰγνάτιον* (20 dec.)
 La Sf. Ștefan (II) – *Εἰς Στέφανον Πρωτομάρτυρα Β'* (27 dec.)
 La Sf. Vasile – *Εἰς Ἅγιον Βασίλειον* (1 ian.)
 La Sf. Gheorghe (II) – *Εἰς Ἅγιον Γεώργιον Β'* (23 april.)
 La Sf. Atanasie – *Εἰς Ἅγιον Ἀθανάσιον* (18 ian. și 2 mai)
 La Sf. Ioan Evanghelistul – *Εἰς Ἰωάννην Θεολόγον* (8 mai și 26 sept.)
 La nașterea Sf. Ioan Botezătorul – *Εἰς Γενέσιον Προδρομοῦ* (24 iun.)
 La Sf. Teodor (I) – *Εἰς Ἅγιον Θεόδωρον Α'* (Sâmbăta din prima săptămână a Postului Mare)
 La Sf. Teodor (II) – *Εἰς Ἅγιον Θεόδωρον Β'* (Sâmbăta din prima săptămână a Postului Mare)

Limbajul și teologia Melodului

Limbajul și teologia Melodului pot fi descoperite doar înlăuntru condacelor sale. Pentru aceasta, dacă cineva dorește să descopere limbajul teologic al Melodului, redat în limba greacă bizantină a sec. al VI-lea, va trebui mai întâi de toate să aibă în minte înălțimea și frumusețea limbii grecești. Pe de altă parte, reflectând la cuvântul Sfântului Roman, așadar cunoscându-i valoarea teologico-literară și înțelegând dialogul la care ne invită prin *cuvânt*, vom deveni părtași și la cunoașterea înălțimii duhovnicești a celui ce și-a semnat majoritatea operelor sale cu formula «τοῦ ταπεινοῦ Ρωμανοῦ». Într-o epocă contemporană plină de orgolii și de impulsuri ale *eu-lui personal* manifestate *ad extra*, Sf. Roman Melodul poate fi perceput mai degrabă ca umilul diacon ce a redat înălțimile teologice prin compozițiile sale unice, atât *la nivel textual*, cât mai ales *la nivel pneumatic*. Tocmai aceasta a și fost ținta Melodului: de a-i reda credinciosului întreaga învățătură a Bisericii nu prin *sofisme*, prin *cuvinte non-inteligibile* sau prin *construcții sterile* (iubite de filosofii acelor vremuri și îndepărtate de adevărul soteriologic), ci prin poezie și muzică, așadar prin două dimensiuni ce implică inima și sufletul, și mai puțin rațiunea.

În fața tainelor dumnezeiești, Melodul mării cetăți a Constantinopolului s-a coborât spre rugăciune, scriind poezia sa teologică nu din vârful peniței, ci prin intermediul experiențelor duhovnicești pe care el însuși le-a trăit mai dinainte. Pentru acest motiv, credem noi, condacele Melodului nu vor ajunge niciodată la o erminie exhaustivă ce, pe de o parte, ar mulțumi lumea academică, însetată de

senzațional și de *noutate*, iar pe de altă parte, ar pune punct dezvoltării, înțelegerii și comentariilor romaneice. Ce este *nou* și *senzațional* pentru melodul bizantin este Cuvântul lui Dumnezeu și actele Sale soteriologice, ce l-au reclădit și l-au restaurat pe „omul cel vechi” din interior. *Prin cuvânt, Melodul Îl transpune pe Cuvântul lui Dumnezeu, născând drama dialogului dintre cuvântul omenesc și Cuvântul dumnezeiesc.* Drama din dialogurile clădite de Sfântul Roman, în oricare din condacele sale, constă în căutarea vindecării persoanei umane de către Cuvântul, *Unul din Treime ce S-a intrupat* și care se raportează ființei umane prin *cuvânt*. Cuvântul are pentru Melod valoare fundamentală, de vreme ce *prin cuvânt* (διὰ τοῦ λόγου) omul cel vechi deschide dialogul (διάλογος) cu Cel Preaînalt. Dialogul, pe care-l vom observa și în cele două condace ale *Epifaniei* are drept țintă exprimarea dramei trăite de omul îndepărtat de Dumnezeu, gol (sufletește și trupește), care și-a „procurat” prin păcatul strămoșesc doar „haine de piele”.

Pentru Sf. Roman Melodul, *orice realitate teologică are fundament soteriologic*, așadar îl plasează pe om în *cărările mântuirii*. Pentru acest lucru, opinia lui *Th. Detorakis*, conform căreia „poezia condacelor [romaneice] nu este dogmatică”¹¹⁴, este una inacceptabilă. Cu toate că Sf. Roman Melodul nu este un *dogmatist*, în sensul termenului modern, el este cu siguranță un *teolog ce a redat prin intermediul imnurilor sale învățătura Bisericii*. Dacă Sf. Roman Melodul nu a redat prin condacele sale dogmele învățaturii creștine, atunci ce a țintit el de fapt prin poemele sale? Doar aspectele neteologice din epoca în care a viețuit? Sau, poemele sale au fost mărturia susținerii acțiunilor împăratului Justinian și nu au nimic în comun cu *viața Bisericii*? Scopul Melodului a fost fără doar și poate unul *teologic*: de a da mărturie despre relația sinergică, vie și creatoare dintre *omul cel căzut* și *Hristos cel ce ridică firea umană*. Prin poezie, Melodul reconstruiește istoria omenirii, pe care o pune de acum înainte în relație cu Fiul lui Dumnezeu, ca centru desăvârșit al istoriei. Totul este pentru Melod *dinamic*, și nicidecum *static*. Dinamismul condacelor sale indică mai cu seamă dinamismul cu care creștinul trăiește viața în Hristos, și pe care o confirmă, prin faptele sale. Melodul nu vorbește de la sine, ci se adresează contemporanilor săi, prin cuvintele Scripturii, pe care le cunoștea atât de bine. Știa foarte bine că modelul personal și cuvintele Scripturii vor fi mai ascultate de credincioși, decât înșiruirea vreunei filosofii de viață. Știa foarte bine că viața creștinului este Iisus Hristos, „Calea, Adevărul și Viața”! De aceea, își semnează multe din operele sale cu succinta formulă «al smeritului Roman», tocmai pentru a da cuvânt *cuvintelor dumnezeiești* cuprinse în Sfânta Scriptură. Spre Hristos și spre actele Sale ne invită melodul bizantin să ne îndreptăm pașii și privirea. Numai în relație directă, vie și profund-creatoare cu Fiul lui Dumnezeu și cu Fiul Omului, viața omului

¹¹⁴ Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλολογία...*, p. 135.

dobândește adevăratul sens: de a urca din epectază în epectază, spre epectaza fără de sfârșit!

Condacul – o nouă formă de exprimare teologică

Cât privește noua formă de exprimare teologică apărută în sec. al VI-lea, opiniile cercetătorilor sunt mereu în contradicție. Nu s-au descoperit încă elemente care să arate evoluția condacului, cum nu s-a putut observa nici vreo anume *specie poetico-teologică*, care să fi realizat trecerea spre condac. S-a constatat totuși că operele romaneice au la baza lor producții anterioare, provenite mai ales din spațiul siriac, precum și omiliile patriarhului *Proclu al Constantinopolului* și ale lui *Vasile de Seleucia*:

„În legătură cu originea și formarea condacului bizantin, cercetarea nu a ajuns încă la concluzii general acceptate. După un proces evolutiv, ce a început probabil în sec. al III-lea, condacul a ajuns la forma sa finală prin Roman Melodul, care a fost nu doar cel mai deosebit, ci și cel mai productiv autor de condace. Păreră că Roman ar fi introdus genul condacului nu este acceptată în unanimitate. Mulți bizantinologi, editori și cercetători ai lui Roman, acceptă că genul bizantin al condacului provine din imnografia primară siriacă, în care se semnalează primele sale elemente distinctive exterioare: acrostihul, cadența și folosirea exagerată a formelor retorice. Alți cercetători, în general teologi elini, susțin că genul este o creație bizantină originală și resping influențele imnografiei răsăritene (siriace). Adevărul nu se găsește în niciunul dintre aceste puncte de vedere. Fără să se conteste influențele siriace, îndeosebi din omiliile lui Efrem Sirul și din imnografia primară siriacă (*madrasha, sugitha*), se observă că există în imnografia elină un înainte-mergător, *Tò Παρθένιον* al lui Metodiu de Olimp¹¹⁵ și *omilia la Înviere* a lui Meliton de Sardes. De asemenea, este dovedită legătura condacelor cu omiliile Părinților elini, dintre care multe au o vădită cadență în ritm și elemente asemănătoare acrostihului, precum *omilia la Bunavestire* a patriarhului Proclu, al Constantinopolului”¹¹⁶.

În opinia lui *K. Mitsakis* apariția condacului nu poate fi datată cu exactitate, însă la baza sa ar putea sta două imne („Ἄσμα καινὸν” și „Ἐθήρυσαν με ἄνομοι”)¹¹⁷. Dacă opera lui *Metodiu de Olimp* (313), *Tò Παρθένιον*, este considerată ca *înainte-mergător* al condacului, aceasta se datorează mai multor elemente distinctive: poemul are acrostihul alfabetic, fiecare strofă se termină cu

¹¹⁵ K. Mitsakis nu susține opinia că la baza condacului ar sta lucrarea lui *Metodiu* (K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 174).

¹¹⁶ Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Φιλολογία...*, pp. 132-133. Despre relația dintre Sfântul Roman și condac, vezi: I.Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ἡ Χριστολογία τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ καὶ ἡ σωτηριολογικὴ σημασία της*, teză de doctorat, Θεσσαλονίκη, 1998, pp. 17-24; E. LASH, *On the Life of Christ: Kontakia by St. Romanos the Melodist*, Chanted Sermons by the Great Sixth-Century Poet and Singer, Harper-Collins, San Francisco, 1996, pp. xxiii-xxxii.

¹¹⁷ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 171-172.

un refren, iar structura compozițională are la bază măsura iambică¹¹⁸. Pe de altă parte, *omilia la Înviere a Sf. Meliton de Sardes* (185 [?]) este considerată ca model pentru *condac* fiindcă folosește aceeași lungime și aceeași structură pentru fiecare vers¹¹⁹. Evident, asemenea supoziții au dat naștere unor noi teorii privind originea condacului, cu o istorie ce ține din 1853 când *F.J. Mones* „descoperă” *isosilaba* (măsură metrică a imnografiei bizantine)¹²⁰ și până astăzi, la opinia lui *Mitsakis*, care consideră că „din rodnică împreunare a influențelor străine cu elementele tradiției eline va rezulta în cele din urmă condacul, produs pur al culturii bizantine, cu desăvârșire nou și original”¹²¹. Din punct de vedere etimologic, la baza denumirii oficiale de *condac* (κοντάκιον) stau trei valențe:

- epitetul κοντός (scurt, succint), pentru a defini în principiu scurta introducere (prooimion) și mai apoi întregul imn;
- de la cadrul de lemn pe care se înfășurau membranele sau pieile subțiri pentru coperte (κόνταξι);
- de la înțelesul termenului κοντάκιον – carte¹²².

Ceea ce denumim astăzi *condac* este o *poezie omiletică* caracterizată de narațiune și de elemente dramatice¹²³ și alcătuit dintr-un număr variabil de strofe (de obicei între 18-30¹²⁴) ce au aceeași structură metrică¹²⁵. Elementele constitutive ale unui condac sunt *prooimionul* (προοίμιον), *refrenul* (εφύμνιον) și *tropar(-ele)* (icos). *Prooimionul* (numit rareori și *cuculion*, κουκούλιο¹²⁶) este o

¹¹⁸ William L. PETERSEN, *The Diatessaron and Ephrem Syrus as Sources of Romanos the Melodist*, coll. Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 475, (Subsidia 74), Louvain, 1985, p. 6. Vezi, de asemenea: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 127-130.

¹¹⁹ William L. PETERSEN, *The Diatessaron and Ephrem Syrus...*, pp. 6-7.

¹²⁰ William L. PETERSEN, *The Diatessaron and Ephrem Syrus...*, p. 7 (pentru întreaga istorie a teoriilor legate de originea condacului, vezi: pp. 7-19). Vezi aceeași introducere publicată sub titlul: „The Dependence of Romanos the Melodist upon the Syriac Ephrem: Its Importance for the Origin of the Kontakion”, în: *Vigiliae Christianae*, XXXIX (1985), 2, pp. 171-187. Despre apariția condacului și despre structura acestuia, vezi: J. GROSIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance...*, pp. 3-65.

¹²¹ Cf. Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Φιλολογία...*, p. 133.

¹²² Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Φιλολογία...*, p. 133; SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, pp. 37-38.

¹²³ J.H. BARKHUIZEN, „Romanos Melodos: Essay on the Poetics of his Kontakion «Resurrection of Christ» (Maas-Trypanis 24)”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, LXXIX (1986), p. 17. De asemenea, informații succinte despre condac, vezi la: Leena Mari PELTOMAA, *The image of the Virgin Mary in the Akathistos hymn*, Brill, Leiden/Köln/Boston, 2001, pp. 40-41; Hughes Oliphant OLD, *The Reading and Preaching of the Scriptures in the Worship of the Christian Church*, vol. 3: The Medieval Church, Wm.B. Eerdmans Publishing Co., 1999, pp. 16-20; Anthony HIRST, *God and the Poetic Ego. The Appropriation of Biblical and Liturgical Language in the Poetry of Palamas, Sikelianos and Elytis*, Peter Lang, Frankfurt, 2004, pp. 23-24.

¹²⁴ J.H. BARKHUIZEN consideră că numărul strofelor este între 11-33. Vezi: „Romanos Melodos: Essay on the Poetics of his Kontakion...”, p. 17.

¹²⁵ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 35.

¹²⁶ K. Mitsakis indică și alte două denumiri pentru *prooimion* (κουβούκλειο și chiar κοντάκιο). Vezi: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 202.

strofă redactată într-un metru diferit de restul strofelor, având așadar și o muzică diferită de acestea¹²⁷. El este «un tropar mai scurt decât icosul și nu are comun cu acesta decât refrenul»¹²⁸. Cert este că, așa cum au fost păstrate ele astăzi, rolul lor pare a fi de anunțare a temei ce conține respectivul condac. Spre exemplu, în cazul celui mai cunoscut condac romaneic păstrat până în zilele noastre (*Condacul Fecioara astăzi...*), prooimionul face cunoscută tema condacului de la Nașterea Domnului: «Fecioara astăzi, pe Cel mai presus de ființă naște și pământul peștera Celui neapropiat aduce; îngerii cu păstorii slavoslovesc și magii cu steaua călătoresc. Căci pentru noi S-a născut Prunc tânăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veți»¹²⁹. Prooimionul este de fapt un *tropar-sinteză* al întregului condac. Cu toate acestea, *G. de Matons* întregeste spectrul istoriei condacului, fiind de părere că prooimionul nu a fost scris pentru a anunța tema condacului respectiv, ci din contră, pentru a anunța refrenul condacului¹³⁰. Pentru editorul grec *N. Tomadakis*¹³¹, prooimionul este condac, iar totalitatea condacelor creează un „imn”, deoarece editorul vede condacul ca și rezumat al conținutului unui imn.

Apariția unor condace ce au mai mult de un singur prooimion a condus la o altă problematică: sunt ele romaneice sau au fost adăugate în decursul formării imnografiei creștine sub numele Sfântului Roman? *K. Mitsakis*, citându-l pe *G. de Matons*, consideră că aceste prooimioane sunt de fapt rezultatul unor prelucrări ulterioare ale condacelor, unele din ele realizate chiar de Melod¹³². Spre exemplu, condacul închinat *Duminicii Floriilor* are două prooimioane, cel de-al doilea provenind dintr-o a doua ediție a condacului sau dintr-o prelucrare realizată tot de Melod. Dacă întregul condac a fost redactat în anii tinereții Sfântului Roman, așadar în perioada când el locuia în Siria, cel de-al doilea prooimion este rezultatul prelucrării acestui condac în timpul staționării sale în cetatea Constantinopolului¹³³. În veacurile ulterioare, când numai *prooimionul* și *prima strofă* erau existente în cult, acest prooimion era numit „condac” și era așezat după a șasea cântare, ca început al sinaxarului zilei respective¹³⁴.

Problemele legate de dublu sau triplu prooimion dintr-un condac nu sunt nici acum soluționate de cercetători. Totuși, două mari aspecte au fost până acum trasate: fie ele sunt adaosuri ulterioare ale imnografiei ce s-a dezvoltat, fie sunt rezultatul unor revizuiți romaneice și, atunci, autenticitatea lor nu mai

¹²⁷ Cf. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 202.

¹²⁸ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 39.

¹²⁹ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, pp. 59-60 (vezi și nota 96). De asemenea, trimitem la studiul lui Sabin PREDĂ, „Condacul *Fecioara astăzi...* alcătuit de Sfântul Roman Melodul”, pp. 343-355.

¹³⁰ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance...*, pp. 40-42.

¹³¹ N. ΤΩΜΑΛΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. 148.

¹³² Cf. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 208-209.

¹³³ Cf. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 209.

¹³⁴ Α.Σ. ΚΟΡΑΚΙΔΗ, *Τὰ περί τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Μελετήματα...*, pp. 413-414.

poate fi pusă la îndoială. Pe baza analizei lingvistico-teologice, J.H. Barkhuizen¹³⁵ identifică patru tipuri de prooimioane, și anume: *prooimion rugăciune* (în care elementul predominant este rugăciunea: condacele 11, 17 [prooim. 1], 18 [prooim. 1], 50, 53), *prooimion doxologic* (de preamărire a lui Dumnezeu, în condacele: 19, 25, 27 și 55 [prooim. 2]), *prooimion povățuitor* (îndemnuri pentru viața duhovnicească: condacele 21, 44 [prooim. 1/4], 47 [prooim. 1/5] și 48) și *prooimion „ipoteză”* (indică aluzii tematice, fiind legat adeseori de cel doxologic: condacele 1, 3, 5, 20 [prooim. 1/2], 28, 32 etc.).

Cât privește etimologia termenului „icos” (ὄϊκος) nu se pot spune foarte multe. Se pare că forma ὄϊκος ar proveni fie din traducerea termenului sirian *baitho* (edificiu)¹³⁶, fie din influența limbii ebraice, în care cuvântul *tyIB*; (*casă*) înseamnă și „poezie, cântare în genul strofei”¹³⁷. K. Mitsakis notează în *Imnografia bizantină*¹³⁸ două interpretări ale lui *Nechifor Calist Xanthopol* privind termenul „ὄϊκος”, iar liturgistul român V. Mitrofanovici¹³⁹ indică o altă interpretare al termenului de față, citând mărturia lui *Marcu de Efes*, care consideră că ὄϊκος (*casă, locuință*) ar proveni de la casa unde Melodul bizantin își cânta propriile imne.

Numărul strofelor variază de la un condac la altul. Modelul clasic al condacului conține 24 de strofe, la care se adaugă *prooimionul*. În timpul activității melodice a Sfântului Roman, numărul strofelor varia între 18-24¹⁴⁰. Totuși, această regulă este întărită și de unele excepții, cum ar fi condacul în ziua de după praznicul Nașterii Domnului (cu 13 strofe), al treilea condac la Învierea Domnului (cu 11 strofe), al cincilea condac la Învierea Domnului (cu 33 de strofe), primul condac *despre Iosif* (cu 40 de strofe) etc.¹⁴¹.

La fel de puține cuvinte se pot spune și despre etimologia *irmosului* (εἰρμος). J.L. Jacobi¹⁴² este de părere că termenul în sine desemna la început *melodie (glas)*. Dacă în perspectiva interpretativă se ia verbul „εἶρω” (*a conecta, a pune în legătură*) atunci definiția irmosului este strâns legată de *conexiunea dintre elemente condacului*, și anume ritm, ton și măsură. O altă definiție a irmosului ne-o dă astăzi *Felicia Dumas*, în *Dicționarul de termeni ortodocși*: „Prima strofă de la fiecare cântare se numește irmos și slujește ca model celorlalte strofe sau stihiri, dându-le atât melodia după care se cântă, cât și

¹³⁵ J.H. BARKHUIZEN, „Romanos Melodos and the Composition of his Hymns: Prologue and Epilogue”, în: *Ελληνικά*, XL (1989), pp. 62-66.

¹³⁶ Cf. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 217.

¹³⁷ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 38.

¹³⁸ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 218-219.

¹³⁹ Cf. V. MITROFANOVICI, *Liturgica Bisericii dreptcredincioase răsăritene*, Cernăuți, 1909, p. 305.

¹⁴⁰ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 219 (vezi și nota 9).

¹⁴¹ Cf. Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, „Ἡ γένεσις τοῦ Κοντακίου”, în: *Κληρονομία*, VI (1974), 2, p. 292.

¹⁴² La: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 221.

numărul de versuri și de silabe din care se compun în limba originală (grea-că)¹⁴³. Din punct de vedere istoric, două mențiuni asupra termenului de față au fost luate de cercetători în seamă. Prima mențiune este cea a lui *Teodosie Gramaticul* (sec. VIII-IX), care indică faptul că structura muzicală este element fundamental pentru un irmos și că strofele următoare ale poeziei, ce se cântau după melodia (glasul) irmosului, trebuiau să aibă același număr de silabe, iar tonul să fie așezat întotdeauna pe aceeași silabă¹⁴⁴. Cea de a doua mențiune, îl aduce în centrul atenției pe *Ioan Zonaras*, care în comentariul său la *Canonul Învierii al Sf. Ioan Damaschin* arată că irmosul este „melodia căreia i se adaptează un limbaj ritmat și încărcat de sens, care are drept cadru un text cu număr fix de silabe”¹⁴⁵. *K. Mitsakis*¹⁴⁶ nu crede că folosirea irmosului ar fi o greșeală metologică, iar *P. Hristou* subliniază că irmosul înseamnă, în general, *șir, ordine, coerență, împletire logică*¹⁴⁷.

Unul din cele mai importante elemente în orice condac este *refrenul* (ἐφύμνιον)¹⁴⁸, fiindcă el determină «structura strofei și, în același timp, prin conținutul teologic, tot modul de abordare al temei unui condac»¹⁴⁹. Cercetătorii consideră că refrenul a avut o evoluție spectaculoasă în perioada bizantină: dacă la început era folosit pentru a desemna repetiția ideii centrale a unei cântări, mai apoi refrenul a început să aibă chiar sensul de *imn*¹⁵⁰. Astăzi, refrenul este epilogul unei strofe dintr-un condac, ce se repetă în fiecare strofă și care rezumază tema condacului. Rareori, în condacele romaneice, refrenul este un singur cuvânt (*Aliluia*). Cel mai adesea refrenul este o scurtă propoziție, având în general 30 de silabe¹⁵¹, care se repetă la finalul fiecărei strofe și care transmite, în genere, mesajul întregii poezii.

Ultimul element constitutiv al unui condac este *acrostihul* (ἀκροστιχίδα)¹⁵². Folosit pentru întâia oară de *Cicerone*¹⁵³ și de *Dionisie din*

¹⁴³ „hirmos”, în: Felicia DUMAS, *Dictionnaire bilingue de termes religieux orthodoxes: français-roumain*, Métropole de Moldavie et de Bucovine, Éditions Doxologia, Iași, 2010, p. 110.

¹⁴⁴ Cf. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 222.

¹⁴⁵ PG 135:422. Cf. Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, „Ἡ γένεσις τοῦ Κοντακίου”, p. 291; SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, pp. 38-39.

¹⁴⁶ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 221.

¹⁴⁷ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, „Ἡ γένεσις τοῦ Κοντακίου”, p. 291.

¹⁴⁸ Pentru alte denumiri ale refrenului și erminia lor, vezi: Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, „Ἡ γένεσις τοῦ Κοντακίου”, p. 293; K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 231-233; A.Σ. ΚΟΡΑΚΙΑΔΗ, *Τὰ πέρι τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Μελετήματα...*, p. 428.

¹⁴⁹ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, p. 40.

¹⁵⁰ K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, p. 231, nota 1.

¹⁵¹ Cf. George GHARIB, *Romano il Melode. Inni...*, p. 53.

¹⁵² Pentru tema acrostihului redăm, în sinteză, informațiile preluate din: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 239-245. Vezi informații și la: J. GROSIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance...*, pp. 42-44.

¹⁵³ CICERONE, *De Divinatione*, III.2.

*Halicarnas*¹⁵⁴, în primele veacuri ale creștinismului, acrostihul a dobândit aceeași importanță ca și refrenul. Proveniența acrostihului nu este cunoscută¹⁵⁵, dar fiindcă cele mai vechi dovezi ale acrostihului se găsesc în *rugăciunile babiloniene*, se pare că originea răsăriteană nu poate fi exclusă. Există două tipuri de acrostih: cel *alfabetic* și cel *onomastic*. Acrostihul alfabetic a trecut în imnografia creștină, prin intermediul modelului ebraic (exemplu avem *Ps 118*, alcătuit din 22 de secvențe legate între ele prin literele alfabetului ebraic) și sirian (ca de exemplu, *imnele* efremiene). Primul din poezii grece care au folosit acrostihul alfabetic este *Metodiu de Olimp*, în opera *Τὸ Παρθένιον*. Preferința poezilor grece de a folosi acrostihul alfabetic stătea, în primul rând, în cuvintele Mântuitorului: «Eu sunt Alfa și Omega» (*Ap 1, 17*). Pe de altă parte, nici acrostihul onomastic nu este necunoscut literaturii grecești, de vreme ce în *Iliada* primele cinci versuri din *cântul 24* alcătuiesc cuvântul λευκη (*curată*). De asemenea, și *Sf. Efrem Sirul* întrebuițează această formă de acrostih în *imnele* sale (ο πρωχουλης εφραιμ, [*sărmanul Efrem*] sau η φωνη μου στενει ω νουσινται [*glasul meu suspină, o, Nisibe!*]). *H. Grimme* este de părere că imnografiile bizantine urmând modelul lui Efrem au arătat la început o preferință specială pentru acrostihul alfabetic, însă mai târziu, în perioada de înflorire a modelelor siriene, ei au împrumutat și acrostihul onomastic, ca să poată asigura pe viitor paternitatea lucrărilor lor. *K. Mitsakis*¹⁵⁶ rezumă trei tipuri de acrostihuri:

- acrostihuri care furnizează numele autorului (του ταπεινου ρωμανου το επως [*poemul smeritului Roman*], προσευχη ρωμανου [*rugăciunea lui Roman*], etc.);

- acrostihuri în care autorul se ascunde în spatele unui pseudonim (του αμαρτωλου το ποιημα [*poemul păcătosului*]);

- acrostihuri în care nu se face nicio mențiune a autorului (εις τον χρυσοστομον [*La Ioan Gură de Aur*]).

Cât privește temele abordate în condacele romaneice, *Th. Detorakis* le redă extrem de interesant, urmărind și o analiză a izvoarelor romaneice:

„Temele condacelor romanice arată izvoarele folosite de poet. Cele mai multe condace sunt biblice (8 teme din Vechiul Testament și 45 de teme din Noul Testament). Celelalte condace tratează teme aghiologice (30) sau ocazionale (5). Așadar, baza poeziei lui Roman se află în cunoașterea textelor scripturistice. Ca poet talentat, dispune de o mare libertate de întrebuițare a temelor biblice și de adaptare a acestora la scopurile și la viziunea sa estetică. În paralel, cunoaște foarte bine tradiția, folosindu-se de aceste cunoștințe îndeosebi în imnele aghiologice. Nu rareori folosește și

¹⁵⁴ ΔΙΟΝΙΣΙΟΣ ΧΑΛΙΚΑΡΝΑΣ, *Ρωμαϊκή ἀρχαιολογία*, IV.62.6.

¹⁵⁵ *G. Gharib* și *G. de Matons* consideră că acrostihul are o dublă proveniență: *biblică* și *siriană* (*Romano il Melode. Inni...*, p. 52; *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance...*, p. 42).

¹⁵⁶ Κ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία...*, pp. 246-249.

elemente din cărțile apocrife. Cunoaște de asemenea și folosește textele Părinților elini, fiind influențat îndeosebi de Vasile al Seleuciei, Ioan Hrisostom, Grigorie de Nyssa și Grigorie al Neocezareei. Părerăa lui Grosdidier de Matons cum că Roman a fost un teolog modest și a avut nevoie să se sprijine pe baze sigure, mai ales în ce privește temele dogmatice, este exagerată și nefundamentată. Poezia condacelor nu este dogmatică. Afară de cunoștințele biblice, sinaxariale și patristice, Roman dispune de o bogată cultură elină, cunoaște poezia veche, pe autorii tragediilor antice, pe Homer și nu rareori împrumută cu îndrăzneală elemente lingvistice, desigur în cadrele permise de libertatea religioasă. Afară de cultura elină și creștină pe care o stăpânește, arată și o mare cunoaștere și experiență a vieții cotidiene și a problemelor sale, imnele sale nefiind doar expresii ale didahiei creștine, ci și bogate icoane de viață, ce se exprimă cu unică virtuozitate și plasticitate¹⁵⁷.

Este cert că *Sf. Roman Melodul* a fost influențat în alcătuirea condacelor sale de premergătorii săi¹⁵⁸, însă darul de necontestat al Melodului bizantin stă în putința înșiruirii într-o logică fidelă a momentelor soteriologice și, în același timp, a redării subtile a teologiei neocalcedoniene. Ceea ce reușește cu adevărat Sfântul Roman este să transpună, prin „elementul dramatic”¹⁵⁹, celor uniți în credința cea mântuitoare, dogmele Bisericii prin cuvânt și rimă, prin versuri și prin cântec.

Manuscrisele condacelor romaneice

Din păcate, niciun manuscris autograf nu a supraviețuit, însă o parte din ele au fost transmise prin intermediul *colecțiilor de kontakaria*, datate între sec. X-XIII. Cele mai vechi manuscrise nu aveau inserate melodia imnului, aceasta dovedind că la baza sa condacul se recita. Schimbarea are loc începând cu sec. al XIII-lea, când deasupra textului a fost inserat un anumit sistem de puncte și semne, cu scopul de-al ajuta pe psalt să cânte textul condacului. Trebuie avut în vedere realitatea conform căreia condacele nu au fost transmise întotdeauna în forma lor completă, uneori au fost reduse, altele trunchiate, însă pentru fiecare oficiu liturgic au fost păstrate 2-3 tropare¹⁶⁰. Cele mai multe informații privind cinci dintre manuscrisele principale ale imnelor Sf. Roman Melodul ni le oferă

¹⁵⁷ Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλολογία...*, pp. 134-135.

¹⁵⁸ „Roman Melodul și-a preluat izvoarele sale din tradiția precedentă a marilor omilii din sec. al IV-lea și al V-lea și le-a adaptat în mod creator nu numai melodiilor sale tulburătoare ci, mai cu seamă, problematicii teologice a epocii sale, când împărat era Justinian, teologul împărat, care petrecea noaptea în curtea imperială împreună cu prietenii săi interesați de mari discuții teologice” (I.G. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα...*, p. 22).

¹⁵⁹ René R. KHAWAM, *Romanos le Mélode. Le Christ Redempteur. Célébration liturgies*, introduction de I.-H. Dalmais, Beauchesne et ses fils, Paris, 1956, p. 21.

¹⁶⁰ Cf. Margaret ALEXIOU, *After antiquity: Greek language, myth, and metaphor*, Cornell University Press, 2002, p. 53.

ediția coordonată de *N. Tomadakis*, în cuprinsul celui de-al doilea (unde se referă la manuscrisele notate G, H, J) și celui de-al treilea volum (manuscrisele P și Q)¹⁶¹, iar cele mai succinte informații le regăsim în ediția *Paul Mass* și *C.A. Trypanis*¹⁶². Astfel, trebuie să facem inițial diferența între *manuscrise principale* și cele *secundare*, catalogate astfel, după vechimea (sec. X-XIII) și conținutul lor. Interesant că distincția dintre cele două categorii este amintită numai de unii editori¹⁶³, în timp ce restul cercetătorilor, le înșiruie simplu sub următoarea formă alfabetică¹⁶⁴:

- A: Athos Batopediou 1041 (sec. X-XI);
- B: Athos Lavra/Laurae Γ 27 (sec. XI);
- C: Corsinianus 366 (sec. XI);
- D: Athos Lavra/Laurae Γ 28 (sec. XI);
- G: Sinaiticus 925 (sec. X);
- H: Sinaiticus 926 (sec. XI);
- J: Sinaiticus 927 (1285);
- M: Mosquensis Synod. 437 (sec. XII);
- N: Messanensis 157 (sec. XII);
- P: Patmiacus 212 (sec. XI);
- Q: Patmiacus 213 (sec. XI);
- T: Taurinensis 189 (sec. XI);
- V: Vindobonensis Suppl. gr. 96 (sec. XII).

În categoria *manuscriselor principale*, există atât diferențe de catalogare, cum se întâmplă în cazul lui *J. Grosdidier de Matons* și *Mass/Trypanis*, cât și diferențe de notare a manuscriselor în cazul lui *Tomadakis*, unde *Sinaiticus* 925, 926 și 927 sunt notate σ, s, respectiv Σ, manuscrisul *Lavra/Laurae Γ 27* este notat cu λ, iar *Messanensis* 157 cu M¹⁶⁵. Pe de altă parte, cercetătorul francez trece în lista manuscriselor importante și pe cel notat J și N¹⁶⁶, însă îl scoate din listă pe S (*Vaticanus gr. 2008*)¹⁶⁷, în timp ce *Mass* și *Trypanis* au introdus manuscrisele Δ-c (*Cryptoferrantensis*), K (*Sinaiticus 928*) și S¹⁶⁸. Mult mai riguros este *E. Mioni* care indică numai manuscrisele A, B, C, D, P, Q și T ca fiind

¹⁶¹ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, pp. α'-τηγ'; vol. 3, pp. α'-υνη'.

¹⁶² P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, pp. xxv-xxviii.

¹⁶³ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, pp. xxvi-xxvii; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes*, în: *SC*, vol. 99, pp. 24-32.

¹⁶⁴ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode...*, p. xiii; N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. υμγ' (cu unele deosebiri).

¹⁶⁵ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. υμγ'.

¹⁶⁶ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: *SC*, vol. 99, pp. 24-30.

¹⁶⁷ J. GROSDIDIER DE MATONS (*Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: *SC*, vol. 99, p. 32) îl trece în lista manuscriselor secundare, în rest ce ceilalți editori în lista celor principale.

¹⁶⁸ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, pp. xxvi-xxvii.

principale, datorită datării lor (sec. X-XI)¹⁶⁹. Corelând cele trei ediții, lista manuscriselor principale se prezintă astfel¹⁷⁰:

- A [B]: Athos Batopediou 1041 (sec. X-XI);
 B [λ]: Athos Lavra/Laurae Γ 27 (sec. XI);
 Δ: C - Corsinianus 366 (sec. XI),
 V - Vindobonensis Suppl. gr. 96 (sec. XII, probabil scris în Grottaferrata),
 c - Cryptoferrantensis (sec. X-XII, scris în Grottaferrata);
 D: Athos Lavra/Laurae Γ 28 (sec. XI);
 G [σ]: Sinaiticus 925 (sec. X);
 H [s]: Sinaiticus 926 (sec. XI);
 J [Σ]: Sinaiticus 927 (1285);
 K: Sinaiticus 928 (sec. XIV);
 M: Mosquensis Synod. 437 (sec. XII);
 N [M]: Messanensis 157 (sec. XIII);
 P: Patmiacus 212 (sec. XI)¹⁷¹;
 Q: Patmiacus 213 (sec. XI);
 S: Vaticanus gr. 2008 (sec. XII);
 T: Taurinensis 189 (sec. XI).

E
O
L
O
G
I
C
E

O grupare interesantă a manuscriselor o face editorul italian *George Gharib*¹⁷², care le grupează în trei categorii în funcție de locul lor de proveniență, oferind indirect și lista principală a manuscriselor romanece:

- manuscrite sinaitice (G, H și J);
- manuscrite grecești athonite și patmosiene (A, B, D, M/P, Q);
- manuscrite occidentale (C, N, V și T).

Prezentăm mai jos fiecare manuscris în parte:

1. ms. A – *Athos Batopediou 1041* (285ff), este datat între sec. X-XI și cuprinde 24 de condace și 15 fragmente¹⁷³. Este un manuscris păstrat în condiții bune și bogat în conținut¹⁷⁴.

2. ms. *Athos Lavra/Laurae Γ 27* (102ff), este datat în sec. al XI-lea și cuprinde 19 condace și 18 fragmente¹⁷⁵. În opinia lui *E. Mioni*, care s-a ocupat cu

¹⁶⁹ E. MIONI, „Osservazioni sulla tradizione manoscritta di Romano il Melode”, în: *Studi Bizantini: Atti del V Congresso Internazionale di Studi Bizantini*, 5/1939, p. 510.

¹⁷⁰ Le prezentăm aici în ordine alfabetică, iar în paranteze pătrate [] redăm diferențele de notare din ediția lui Tomadakis.

¹⁷¹ Mass și Trypanis notează cu P ambii codici *Patmiacus* (vezi: P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvi).

¹⁷² George GHARIB, *Romano il Melode. Inni...*, p. 46.

¹⁷³ 24 de condace în ediția P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvi; 23 în ediția J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: *SC*, vol. 99, p. 25.

¹⁷⁴ O descriere amănunțită a manuscrisului vezi la: E. MIONI, „I kontakaria del Monte Athos”, în: *Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti* 96, 1936-1937, pp. 23-48.

prezentarea tuturor manuscriselor athonite în privința condacelor romaneice, proveniența acestui manuscris ar fi orașul grecesc Tesalonic, datorită faptului că trei imne sunt extrase din cultul particular al Sfinților tesaloniceni: *Anisia*, *Theodul* și *Agaton*¹⁷⁶.

3. ms. *Δ* este compus din trei subdiviziuni: C – *Corsinianus 366*, V – *Vindobonensis Suppl. gr. 96* și c – *Cryptoferrantensis*. Cel mai important dintre ele este cel notat C (*Corsinianus 366*, 163ff), datat în sec. X-XI, scris în Grottaferrata. În acest manuscris, imnele Triodului sunt intercalate între lunile februarie-aprilie, iar cele ale Penticostarului, la finele lunii aprilie, până la începutul lunii iunie. Trei imne din luna martie (două la Sf. 40 de mucenici din Sevastia și Imnul Acatist) sunt intercalate între Duminica Ortodoxiei (prima din Postul mare) și Sămbăta lui Lazăr. Este un manuscris incomplet: anul bisericesc are ca primă zi data de 25 sept. (pomenirea Sf. Ioan Evanghelistul), precum și o lacună în perioada Triodului. Este scris neîngrijit. Conține 23 de condace semnate de Melod, precum și 13 fragmente. Condacul *la ispitirea lui Iosif* se găsește redat numai în 4 strofe¹⁷⁷. Condacul *despre viețuirea în mănăstire și cele două condace la Sf. 40 de mucenici* se regăsesc numai în manuscrisul V, iar în cel notat c numai condacul la Botezul Domnului și cel al Epifaniei¹⁷⁸.

4. ms. *Athos Lavra/Laurae Γ 28*, sec. al XI-lea, 230 ff. Prima sa parte este distrusă, însă conține o notă distinctivă: unele *prooimioane* suntacompaniate de notație psaltică. Manuscrisul deține un număr de 6 condace întregi semnate de Melod, la care se adaugă încă 8 în conținut fragmentar¹⁷⁹.

5. ms. *Sinaiticus 925* aparține sec. al X-lea și cuprinde doar cinci condace. Multe informații privind acest manuscris (de altfel și pentru manuscrisele sinaitice 926 și 927) ne sunt oferite de cercetătorul grec *Nikolaos Tomadakis*, în introducerea vol. 3 al ediției grecești¹⁸⁰. Cu toate că informații preliminare despre manuscris sunt date anterior de *V. Gardthausen*¹⁸¹ și *Theofil Volidis*¹⁸², totuși echipa condusă de *Tomadakis* este cea care oferă informații exhaustive despre manuscris. Astfel, manuscrisul conține un număr de 118ff., din pergament, cu excepția celor numerotate 117/118, din hârtie, date de specialiști ca

¹⁷⁵ O descriere amănunțită a manuscrisului vezi la: E. MIONI, „I kontakaria del Monte Athos”, pp. 48-57.

¹⁷⁶ Vezi: E. MIONI, „Osservazioni sulla tradizione manoscritta di Romano il Melode”, p. 511.

¹⁷⁷ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, pp. 25-26.

¹⁷⁸ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvi.

¹⁷⁹ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 26; P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvi.

¹⁸⁰ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, pp. ε'-ρδ' (Sinaiticus 925), ρε'-ροε' (Sinaiticus 926), ροζ'-τιε' (Sinaiticus 927).

¹⁸¹ V. GARDTHAUSEN, *Catalogus Codicum Graecorum Sinaiticorum*, Oxonii, E Typographeo Clarendoniano, 1886, p. 197.

¹⁸² Θεόφιλος Π. ΒΟΛΙΔΗΣ, *Συναϊτικάῖς Ἐρεῖναις*, Atena, 1937, p. 7.

aparținând aceleași perioade¹⁸³. Caracteristică este numerotarea inițială a manuscrisului făcută după „caiete” (*section*, în termeni moderni), cele 108ff fiind împărțire în 14 „caiete”, fiecare cuprinzând câte 8ff. (8^v, 16^v, 24^v, 32^v, 40^v, <48^v>, 56^v, 63^v, 71^v, 79^v, 94^v, 102^v, 110^v)¹⁸⁴. Așa cum se observă în înșiruirea de mai sus, două anomalii distrug continuitatea organică: prima la f63^v, deși normal secțiunea trebuia încheiată la f64^v, iar cea de-a doua la f94^v. Prima anomalie se explică prin discontinuitatea numerică a ff56^v-57^v, iar cea de-a doua prin omiterea numerotării f87^v¹⁸⁵. Se pare că ff80-87, ce cuprinde *Imnul Acatist*, sunt de proveniență ulterioară, iar condacele perioadei 5 iul.-25 aug. au dispărut¹⁸⁶. Manuscrisul este scris cu litere mici, rotunde și frumoase. Cuvintele sunt scrise continuu. Fiecare literă are aproximativ înălțimea de 2 mm și lățimea proporțională și fiecare pagină cuprinde aprox. 21-23 rânduri. Este caracteristică instabilitatea scrierii întregului manuscris. Uneori literele sunt scrise îngrijit, frumos, alteori scrise în grabă, ca și cum ar proveni dintr-o copiere¹⁸⁷.

6. ms. *Sinaiticus 926* provine din sec. al XI-lea, cuprinde 115ff din membrană și acoperă sărbătorile cu dată fixă și mobilă. După numerotarea arabă, numărul filelor codicelui este de 9. Se crede că a existat și o numerotare de tip grecesc¹⁸⁸, adăugate ulterior, care a rezistat numai la începutul secțiunilor 15, 23, 28, și 29. Astfel, cuprinsul manuscrisului ar trebui să fie: 29 „caiete” la care se adaugă 7ff., și în total, conform numerotării grecești manuscrisul ar fi avut 230ff (29x8=223+7)¹⁸⁹. De la f2 începe al 15 caiet, iar f1^r aparține lunii septembrie. Începutul manuscrisului cuprinde icosurile unui imn închinat înălțării Cinstitei Cruci. F2^r cuprinde luna aprilie; în continuare și până la f43^v sunt cuprinse imnele Melodului până la sfârșitul lunii august. Imnele Triodului și ale Penticostarului sunt cuprinse de la f44^r până la f59^r, iar începând cu f61^r până la f75^r, manuscrisul cuprinde imnele de cinste închinare Sfinților. De la f76^r până la final sunt cuprinse *exapostilarile* și *theotokiile*¹⁹⁰ sărbătorilor cu dată fixă și schimbătoare¹⁹¹. Fiecare imn cuprinde titlul sărbătorii (de obicei), mențiunea zilei de prăznuire, numele Sfântului cinstit, condacul și, după canon, un singur stih, excepție făcând doar marile sărbători. Fiecare pagină cuprinde între 17-20 rânduri, dar spre final se observă o distanțare între *exapostilarile* perioadei Penti-

¹⁸³ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ζ'.

¹⁸⁴ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. θ'.

¹⁸⁵ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. θ'.

¹⁸⁶ J. GROSIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 26.

¹⁸⁷ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ι'-ια'.

¹⁸⁸ Erau folosite în locul cifrelor arabe literele alfabetului grecesc și combinațiile acestuia, de vreme ce fiecare literă deținea o valoare: α=1, β=2, γ=3, δ=4, etc.

¹⁸⁹ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ρη'.

¹⁹⁰ Troparele închinare Maicii Domnului și introduse de „Și acum...”.

¹⁹¹ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ρθ'.

costarului¹⁹². Mărimea literelor se aseamănă mult cu cea din ms. 925, doar puțin mai subțiate. Scrierea de bază este frumoasă, doar la final sesizându-se o oarecare dezordine, iar detaliile scrierii sunt oarecum apropiate cu cele descrise la manuscrisul precedent. Alte scrieri în afara notelor nu există. Caracteristică este însă folosirea literelor arabe între pagini și coloane¹⁹³.

7. ms. *Sinaiticus 927* se aseamănă cu *926* prin faptul că acoperă sărbătorile cu dată fixă și mobilă. Datarea diferă oarecum în lumina cercetărilor: *Gardthausen* îl consideră în mod greșit din sec. al XIV-lea¹⁹⁴, în timp ce *Tomadakis, Maas/Trypanis* și *de Matons* îl datează în sec. al XIII-lea (mai exact la data de la 8 dec. 1285, după indicația copistului de la f331)¹⁹⁵. Editorul grec este preocupat și de dimensiunile manuscrisului, pe care le stabilește la 15,2x9,1 cm, în opoziție cu dimensiunile indicate de americani 21x2x14 cm (după fotografierea realizată la data de 17 mart. 1950)¹⁹⁶. Cert este că *Sinaiticus 927* este alcătuit din 335ff din hârtie. Scrierea este caligrafică, remarcându-se atenția copistului. Caracteristice sunt literele inițiale ale icosurilor, nelipsind din ms. nici miniaturile. Printr-o simplă comparație cu celelalte două manuscrise sinaitice (925, 926) pot fi observate mai puține greșeli de ortografie în acest manuscris, reflectându-se capacitatea, atenția și cunoștințele copistului¹⁹⁷. Manuscrisul comportă două numerotații: cea inițială (după „caiete”) și cea nouă, în cifre arabe. Până la f249^v sunt cuprinse imnele anului bisericesc. O altă caracteristică a manuscrisului este folosirea cuvântului οἶκος după fiecare icos cu un singur vers. Acest fenomen este întâlnit și în alte codice, precum cele aghioritice și cele patmosiene¹⁹⁸. Cuprinde doar trei condace ale Melodului.

8. Cât privește ms. *Sinaiticus 928*, se știe că provine din sec. al XIV-lea și cuprinde doar condacul la Întâmpinarea Domnului¹⁹⁹. Interesant este faptul că unii cercetători nici măcar nu-l amintesc în lista *kontakariilor*, așa cum se întâmplă în cazul lui *Grosdidier de Matons*²⁰⁰, *G. Gharib*²⁰¹ și *N. Tomadakis*²⁰². Cel

¹⁹² N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ρθ'; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 27.

¹⁹³ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, pp. ρθ'- ρυ'.

¹⁹⁴ V. GARDTHAUSEN, *Catalogus Codicum Graecorum Sinaiticorum...*, p. 197: „Cod. Bombyc. 21x12,5; 7 centim. saec. XIV”.

¹⁹⁵ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ρπ'; P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvi; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 27.

¹⁹⁶ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ρπ'. Mult mai apropiată de valoarea indicată de fotografiile din 1950 se află citarea lui V. Gardthausen: 21x12,5 cm.

¹⁹⁷ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ρπ'.

¹⁹⁸ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. ρπα'.

¹⁹⁹ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvi.

²⁰⁰ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, pp. 24-33; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance...*, pp. 67-74.

²⁰¹ George GHARIB, *Romano il Melode. Inni...*, p. 46.

mai probabil, această omisiune voită a cercetătorilor poate fi înțeleasă prin prisma faptului că ms. este de proveniență târzie și conține doar un condac, ceea ce în mod normal, trebuie să ducă la excluderea din lista manuscriselor principale.

9. ms. *Mosquensis Synod. 437*, din sec. al XII-lea, cuprinde un număr de 25 condace²⁰³. Are 328ff. și provine de la mănăstirea atonită, Vatopedu. Este un manuscris complet ce se distinge prin folosirea repetată a lui ἀναστάσιμα după fiecare *ipacoi*. Ortografia sa este lamentabilă²⁰⁴.

10. ms. *Messanensis 157* (sec. al XIII-lea) este extrem de mutilat, conținând cântările din perioada 22 oct.-Sâmbăta din Săptămâna brânzei, din perioada Triodului. Mai mult de atât, o foaie de manuscris ce conținea imnele din perioada 26-29 oct. a dispărut. Interesant este faptul că în acest manuscris *Imnul Acatist* se găsește redat în întregime. În cele 131ff. sunt cuprinse 25 condace romaneice²⁰⁵.

11. ms. *Patmiacus 212*²⁰⁶ (sec. al XI-lea), alături de cel notat *213*, compune o unitate. Manuscrisul P conține imnele sărbătorilor fixe, pe când cel Q, pe cele ale sărbătorilor mobile²⁰⁷. Două mari întrebări ridică aceste manuscrise patmosiene: prima, legată de cronologia lor, a doua, de critica textuală²⁰⁸. Manuscrisul cuprinde, integral, 33 de condace, plus freagmente din alte două condace, toate inserate în cele 288ff²⁰⁹. Scrierea sa, cu litere mici, este frumoasă și unitară, cu excepția spațiilor mici. Textul este scris cu cerneală, pe fondul gălbui al manuscrisului, cu dimensiunea 18x13cm. Pe fiecare pagină textul este scris în 31-32 de rânduri²¹⁰. Textele cuprinse în manuscrisul P, încep cu ziua de pomenire a Sf. Serghie și Vah (7 sept., strofele 21-27) și se încheie cu condacul la sărbătoarea Schimbării la Față a Mântuitorului (6 aug.), din care s-a salvat doar condacul și primele trei versuri din prima strofă²¹¹. P clarifică extrem de multe aspecte privind problematica autenticității condacelor romaneice închinete sfinților.

12. ms *Patmiacus 213* (sec. al XI-lea). Dacă manuscrisul P conține imnele sărbătorilor fixe, Q este manuscrisul ce se ocupă cu predilecție de condacele din

²⁰² N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, p. υμγ'.

²⁰³ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvi.

²⁰⁴ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 28.

²⁰⁵ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 28; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance*, p. 73.

²⁰⁶ Sursa imaginii: N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 1.

²⁰⁷ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 28.

²⁰⁸ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, pp. ζ'-θ'.

²⁰⁹ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, p. κβ'; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 29.

²¹⁰ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, p. κα'.

²¹¹ N. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, p. κβ'; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 29; E. MIONI, „Osservazioni sulla tradizione manoscritta di Romano il Melode”, p. 512.

perioada Triodului și a Penticostarului, așadar de perioadele mobile ale anului bisericesc. Este mai puțin mutilat decât P, având unele file deplasate, precum f153 (începutul imnului la Pogorârea Duhului Sfânt) inserată la mijlocul condacului din Joia Patimilor, și marcată cu cifra 90. Conține 45 de imne complete și un fragment în acrostih ce poartă numele Sfântului Roman²¹². Mărimea foilor este de 24,5x26cm. Textul este scris cu litere mici, îngrijit, iar literele mari apar numai la începutul prooimionului. Codexul Q folosește adeseori termenul „condac” (κοντάκιον), ce caracterizează întregul imn și nu numai prima strofă. În manuscrisul Q, termenul „vers” (οἶκος) apare doar de trei ori, și anume în condacele 15, 22 și 51. Tot aici trebuie să amintim folosirea într-un singur caz al termenului κουκούλιον²¹³, în imnul 35 (f84^v)²¹⁴. Ambele manuscrise sunt păstrate astăzi în biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan Teologul din insula Patmos.

13. ms. *Vaticanus gr. 2008* (din anul 1102). Deși este trecut de *Grosdidier de Matons* în lista manuscriselor secundare²¹⁵, totuși în lista multor cercetători este considerat principal. Este un *Minei* ce conține cântările lunilor ian.-april.

14. ms. *Taurinensis 189* (sec. al XI-lea). Ținând cont de faptul că o parte din acest manuscris a ars în anul 1904 în Biblioteca regală din Torino, scrisul său nu este foarte lizibil, iar multe pagini sunt distruse. Au fost salvate totuși un număr de 194ff. Cardinalul Pitra a fost cel care l-a analizat inițial, însă a comis o serie de inexactități cu privire la conținutul său. Manuscrisul începe cu prima strofă din imnul la înmormântare a lui Anastasie, urmat de imnele Penticostarului și terminându-se cu condacul la Duminica tuturor Sfinților. De la cântările din 12-13 sept. se trece în registrul lunii nov., la data de 20, unde este cuprins imnul lui Iosif închinat Sf. Grigorie Decapolitul. Cuprinde un număr de 7 imne romaneice și 19 fragmente²¹⁶.

Opiniile sunt împărțite și în privința *manuscriselor secundare*. Astfel, deținem două liste privind conținutul, numerotarea și datarea acestor manuscrise, una mult mai restrânsă în ediția *Mass/Trypanis* care menționează numai 6 astfel

²¹² J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 29; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance...*, p. 70.

²¹³ Termenul desemnează în sine repetarea literei versului precedent, așa cum se întâmplă în cazul condacului 35: „<κδ> Ὠς ἐπίστευσας... <κε> Ὠς ἡ πόρνη...” . Vezi: N. ΤΩΜΑΛΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, p. τιθ’.

²¹⁴ N. ΤΩΜΑΛΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, pp. σνθ’-σσε’.

²¹⁵ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 32.

²¹⁶ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99, p. 30; J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse a Byzance...*, p. 73.

de manuscrise²¹⁷, iar alta, mult mai extinsă la *Grosdidier de Matons*, care inventariază nu mai puțin de 17 manuscrise²¹⁸:

a: *Cryptoferrantensis* Δ a. 6 (sec. al XII-lea) – ms. folosit de Mănăstirea Grottaferrata, cuprinzând imnele ce acoperă perioada liturgică sept.-ian. (până la Epifanie). Conține imnul de la Întâmpinarea Domnului (2 febr.);

b: *Cryptoferrantensis* Δ a. 1 (sec. XI-XII) – sau *Mineiul* pe septembrie, conține imnele la Nașterea Maicii Domnului și la Sf. Simeon Stâlplnicul;

c: *Cryptensis* Δ a V (1101) – sau *Mineiul* pe ianuarie. Conține prima strofă din condacul la Botezul Domnului și primele 11 strofe din cel de-al doilea condac închinat Epifaniei;

d: *Cryptensis* Δ a III (1114) – sau *Mineiul* pe noiembrie. Conține primul imn la Sf. Cosma și Damian, doctorii cei fără de arginți;

e: *Cryptensis* Γ β V²¹⁹ (sf. sec. al XI-lea) – conține imnele de la înmormântare, precum și primele 13 strofe din imnul *funebru*, compus de Anastasie²²⁰;

f: *Cryptensis* Γ β XLIII (sec. al XI-lea)²²¹ – conține imnul *funebru*;

k: *Mosquensis synod. 153* (sec. al XII-lea) – conține, după J. Pitra, imnul Întâmpinării Domnului, din 2 febr.;

l: *Vallicelicanus* E 54 (grec 73) - sec. al XI-lea, sau *Mineiul* pe decembrie. Conține stihirile de la Nașterea Domnului;

m: *Vaticanus gr. 1212* (sec. al XII-lea) – conține imnele *Mineiului* din luni-le cuprinse între decembrie și aprilie. De asemenea, cuprinde primele 7 stihiri de la Nașterea Domnului, precum și primele 3 strofe din primul condac al Epifaniei;

o: *Vaticanus gr. 1531* (sec. XV-XVI) – sau *Mineiul* pe decembrie, conține 27 de stihiri de la Nașterea Domnului;

p: *Vaticanus gr. 1829* (sec. al XI-lea)²²² – sau *Mineiul* pe septembrie, conține imnul la Nașterea Maicii Domnului;

²¹⁷ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvii.

²¹⁸ Toate informațiile privind manuscrisele secundare au fost preluate după: J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: *SC*, vol. 99, pp. 30-32. Punctele comune dintre cele două ediții le notăm prin subliniere în caractere italice.

²¹⁹ În ediția lui Krumbacher, acest manuscris este notat ΔδIII (cf. J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: *SC*, vol. 99, p. 31, nota 1). În lista propusă de C.A. Trypanis, cu litera *e* este notat manuscrisul *Cryptoferrantensis* Γ.β. V (sec. al XI-lea). Cf. C.A. TRYPANIS, *Fourteen Early Byzantine Cantica*, coll. „Wiener Byzantinistische Studien”, Band 5, Viena, 1968, p. 12.

²²⁰ Despre imnul funebru al lui Anastasie, vezi: P. BOUVY, „La cantique funèbre d'Anastase”, în: *Échos d'Orient*, II (1898), 2, pp. 262-264.

²²¹ Manuscris notat de C.A. Trypanis cu δ, cu datarea din sec. 12 d.Hr. Vezi: C.A. TRYPANIS, *Fourteen Early Byzantine Cantica...*, p. 12.

²²² J. Grosdidier de Matons îi trece datarea sub semnul incertitudinii, în vreme ce Maas/Trypanis îl declară din sec. al XI-lea.

q: Vaticanus gr. 1836 (sec. al XII-lea) – un *Orologiu*, ce cuprinde slujba sfințirii veșmintelor (ἀκολουθία τοῦ σχήματος), a înmormântării călugărilor și imnul *înmormântării*;

r: Vaticanus gr. 1869 (sec. al XIII-lea) – un *Orologiu*, ce cuprinde imnul *înmormântării*;

s: Vaticanus gr. 2008 (sec. al XII-lea) – sau *Mineiul* lunilor ianuarie-aprilie, datat în 1102, având 4 pagini (ff 172-176) provenite dintr-o altă perioadă (sec. al XI-lea). Acest fragment de 4 pagini acoperă perioada 27 dec.e-24 febr. Cuprinde, de asemenea, primul imn la Epifanie, imnul Întâmpinării Domnului și un fragment din imnul Sf. Trifon;

u: Vaticanus Reginensis gr. 28 (sec. al XII-lea) – sau *Mineiul* pe ianuarie, provenit de la Mănăstirea Sf. Silvestru. Conține primele 4 strofe din primul imn al Epifaniei;

v: Marcianus 413 (sec. al XIV-lea) – conține imnul *înmormântării*;

w: Marcianus 1264 (sec. al XVI-lea) – conține imnul *înmormântării*.

La acestea se mai adaugă alte două manuscrise, notate numai în ediția lui *Maas/Trypanis*²²³: y (*Parisinus* gr. 1571, sec. al XII-lea) și φ (*Cryptoferratensis* Δ. α. XXV, sec. al XII-lea). Singurul fragment păstrat din epoca Melodului este papyrusul notat Pap. gr. *Vindobonensis* 29430, datat în sec. al 6-lea, care conține strofa a șasea (versurile 4²-11¹) din condacul la „Cei trei tineri în cuptor”²²⁴.

Edițiile critice și traduceri contemporane

Orice lucrare de referință privind viața și opera Sf. Roman Melodul nu exclude prezentarea *edițiilor critice* și a *traducerilor contemporane*. Față de primul aspect, unde foarte multe informații abundă în prezentări și remarci pozitive/negative față de munca cercetătorilor, cel de-al doilea aspect (așadar cel a traducerilor contemporane a condacelor Sfântului Roman) este cunoscut mai ales pentru „segmentul” occidental, cel răsăritean fiind oarecum exclus dintr-un singur motiv plauzibil: publicarea târzie a unora din aceste condace, cum ar fi cazul spațiului elen și românesc. Constatarea de față ne determină să prezentăm cronologic, fie în detaliu, fie succint cele mai importante ediții/traduceri ale condacelor romaneice, împărțindu-le metodologic în trei mari subdiviziuni: „ediții” premergătoare, edițiile romaneice și traduceri moderne.

²²³ P. MAAS, C.A. TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvii; C.A. TRYPANIS, *Fourteen Early Byzantine Cantica...*, p. 12.

²²⁴ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: *SC*, vol. 99, pp. 32-33 (eroare la P. MAAS/C.A. TRYPANIS [*Sancti Romani Melodi Cantica*, vol. I: *Cantica genuina...*, p. xxvii] prin notarea 46e' pentru cuprinsul acestui papyrus). Textul papyrusului a fost publicat inițial în: *Mitteilungen aus der Papyrussammlung der National bibliothek in Wien. Papyrus Erzherzog Rainer*, III, Folge, 1939, p. 68 și republicat mai apoi de P. MASS, „Romanos auf Papyrus”, în: *Byzantion*, XIV (1939), 1, p. 381. Sursa imaginii: K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, *Η βυζαντινή ύμνογραφία...*, p. 355.

„Ediții” premergătoare²²⁵

Prima încercare de redare a condacelor Sf. Roman Melodul a fost realizată în 1871, când *W. Christ* și *M. Paranikas*²²⁶ publică întregul condac al Sf. Roman Melodul închinat misiunii celor 12 Apostoli, precum și *prooimionul* condacului de la *Nașterea Domnului* („Fecioara astăzi...”). Interesant este faptul că *Imnul Acatist* este prezentat aici ca având drept autor pe *patriarhul Sergie al Constantinopolului*²²⁷, deși mulți cercetători moderni s-au opus vehement acestei supoziții²²⁸. Cardinalul *Jean Baptiste Pitra* publică în anul 1876²²⁹, 28 de imne ale Sfântului Roman și 33 de stihiri la Nașterea Domnului. Puțin mai târziu, în 1888, *Pitra*²³⁰ va publica în *Sanctus Romanus veterum melodorum princeps*, alte trei imne. Prima încercare de sistematizare a condacelor romaneice a fost realizată de *Karl Krumbacher*. Astfel, în cadrul a numeroase studii²³¹, filologul german a redat un număr de 13 condace romaneice și a trasat obiectivele unei ediții critice completă. Din păcate, moartea sa, în anul 1909, a dus la neîmplinirea dezideratului. Ucenicul său, *P. Maas*, va publica în paginile revistei *Byzantinische Zeitschrift* condacul la Nașterea Domnului²³². Tot el va renunța la planul lui Krumbacher și se va axa pe studierea manuscriselor condacelor romaneice. Doi cercetători italieni, *Giuseppe Cammelli* și *Elpidio Mioni*, au

²²⁵ Mai multe informații despre aceste „ediții”, vezi la: George GHARIB, *Romano il Melode. Inni...*, pp. 15-21; Riccardo MAISANO, „L'accoglienza dei contatti di Romano il Melodo in Occidente”, în: F. CONCA, Isabella GUALANDRI, G. LOZZA (ed.), *Politica, cultura e religione nell'impero romano (secoli IV-VI) tra oriente e occidente*, Atti del Secondo Convegno dell'Associazione di Studii Tardoantichi, Napoli, 1993, pp. 111-126.

²²⁶ M. PARANIKAS, W. CHRIST, *Anthologia graeca carminum christianorum*, Lipsiae, 1871, pp. 91 (*Condacul de la Nașterea Domnului*), 131-140 (*Imn la cei 12 Apostoli*).

²²⁷ M. PARANIKAS, W. CHRIST, *Anthologia graeca carminum christianorum...*, pp. 140-147.

²²⁸ Vezi bibliografia inserată de I.Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογικῆ Δόξα...*, pp. 145-146, nota 1.

²²⁹ J.B. PITRA, *Analecta sacra...*

²³⁰ J.B. PITRA, *Sanctus Romanus veterum Melodorum princeps, cantica sacra ex codicibus mss monasterii S. Ioannis in insula Patmo primam in lucem edidit Ioannes Baptista cardinalis Pitra*, Paris, 1888.

²³¹ Vezi: „Studien zu Romanos”, în: *Sitzungsberichte der philos.-philol. und histor. Klasse der klg.bayer. Akademie der Wissenschaften*, München, 1898, Bd. II, Heft I, pp. 69-268; „Umarbeitungen bei Romanos. Mit einem Anhang über das Zeitalter des Romanos”, în: *Sitzungsberichte der philos.-philol. und histor. Klasse der klg.bayer...*, 1899, Bd. II, heft I, pp. 1-156; „Romanos und Kyriakos. Das Verhältnis des Liedes «Lazarus» von Kyriakos zum Liede «Judas» von Romanos”, în: *Sitzungsberichte der philos.-philol. und histor. Klasse der klg.bayer...*, 1901, pp. 693-763; „Die Akrostichis in der griechischen Kirchenpoesie”, în: *Sitzungsberichte der philos.-philol. und histor. Klasse der klg.bayer...*, 1904, pp. 551-692; „Miscellen zu Romanos”, în: *Sitzungsberichte der philos.-philol. und histor. Klasse der klg.bayer...*, 1909, Bd. XXIV, abteil III, pp. 1-138; „Der heilig Georg”, în: *Abhandlungen der philos.-philol. und histor. Klasse der bayer...*, 1911, Bd. XXV, abteil III, pp. 1-132.

²³² P. MAAS, „Das Weihnachtslied des Romanos”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, XXIV (1923-1924), pp. 1-13 (republicată mai apoi: *Das Weihnachtslied des Romanos*, Leipzig-Berlin, 1927).

încercat să redea condacele romaneice imediat după terminarea celui de-al doilea Război mondial. *G. Cammelli* a editat un număr de opt condace²³³, pornind de la textul de bază oferit de Krumbacher, singurul inedit fiind ultimul condac. *E. Mioni* s-a ocupat mai cu seamă de condacele legate de Nașterea Domnului²³⁴, precum și de studierea manuscriselor atonite.

Ediții romaneice

În categoria edițiilor romaneice sunt incluse trei ediții, denumite astfel: *ediția ateniană* (a lui *N. Tomadakis*), *ediția de la Oxford* (a lui *Maas/Trypanis*) și *ediția parisiană* (a lui *G. de Matons*)²³⁵.

N. Tomadakis, împreună cu câțiva studenți de la Facultățile de Filologie, Teologie, Istorie și Arheologie, au oferit publicului grec, prin intermediul a patru volume²³⁶ ce însumează nu mai puțin de 2200 de pagini, un număr de 43 de imne ale Melodului. În primul volum sunt prezentate 14 imne romaneice²³⁷, însoțite de o introducere, semnată de editorul grec²³⁸. În prima parte al celui de-al doilea volum, *Markos N. Navmidos* și *Pannayotis G. Nikopoulos* prezintă în detaliu mss. 212 și 213 din Patmos²³⁹, iar în partea a doua, sunt inserate 14 imne, dintre care 4 îngrijite chiar de *N. Tomadakis*²⁴⁰. Cel de-al treilea volum se ocupă atât de mss. sinaitice (925, 926 și 927)²⁴¹, cât și de 8 imne²⁴². Cel de-al patrulea volum, este structurat pe două părți: prima parte conține 13 imne, iar partea a doua este teza de doctorat a lui *N.A. Libadaras*²⁴³, ce și-a propus să demonstreze autenticitatea imnelor romaneice aghiografice, însoțind lucrarea cu o ediție critică a patru imne²⁴⁴. Fiecare imn din această ediție critică, conține de asemenea, trimiterile scripturistice, comentarii și traducerea în greacă *katerevousa* a textului original.

²³³ G. CAMMELLI, *Romano il Melode: Inni...*

²³⁴ Elpidio MIONI, *Romano il Metode. Saggio critico e dieci inni inediti*, Torino, 1937; „Romano il Melode. Due inni sul S. Natale”, în: *Bollettino della Badia Greca Grottaferrata*, XII (1958), 1, pp. 3-17.

²³⁵ Vezi această împărțire la: Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλολογία...*, pp. 137-139.

²³⁶ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 1-4.

²³⁷ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 1, pp. 1-323.

²³⁸ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 1, pp. α'-κδ'.

²³⁹ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, pp. α'-τηβ'.

²⁴⁰ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, pp. 1-390.

²⁴¹ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 3, pp. α'-υυν'.

²⁴² Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνοι...*, vol. 2, pp. 1-399.

²⁴³ Νικόλαος Α. ΛΙΒΑΔΑΡΑΣ, *Το πρόβλημα της γνησιότητας των αγιολογικών ὕμνων του Ρουμανοῦ*, Ἀθήνα, 1959, 169pp.

²⁴⁴ Cele 4 imne sunt: *La doctorii fără de arginți Cosma și Damian*, pp. 131-141; *La Sf. Ioan Teologul*, pp. 142-149; *La Sf. Filip*, pp. 150-154, și *La Sf. Atanasie*, pp. 155-158.

Ediția P. Maas/C.A. Trypanis în cele două volume (*Cantica genuia*, Oxford, 1963, și *Cantica dubia*, Berlin, 1970) este „prima ediție critică completă”²⁴⁵, care a valorificat în cuprinsul ei toate condacele romaneice păstrate: 59 în primul volum și 30 în cel de-al doilea. Primul volum, prefațat de C. Trypanis, conține următoarele trei aspecte: problema condacului (pp. xi-xv), viața și opera Sfântului Roman (pp. xv-xxiii), prezentarea ediției, a manuscriselor utilizate și a aparatului critic (pp. xiv-xxxi). În opinia lui J. Grosdidier de Matons, în primul volum al ediției Maas/Trypanis aparatul critic este bine elaborat, singura remarcă fiind adusă metodologiei piciorului metric²⁴⁶. Cel de-al doilea volum aduce în discuție problema autenticității imnelor aghiografice (de vreme ce lucrare se și intitulează *dubia*). Problematika spinoasă a elaborării aparatului critic pentru ediția de față a atras critica virulentă a lui G. Zunts²⁴⁷, însă editorul Trypanis răspunde cu un studiu în 1966²⁴⁸, arătând că opiniile lui Zunts sunt eronate și că ele sunt rezultatul unei cercetări unilaterale a problemei metodologice. Valoarea ediției critice Maas/Trypanis poate fi înțeleasă și din citarea textelor ei în diferite lucrări dedicate operei Melodului, precum cea din vol. II al *Colecției de texte patristice*, redactate de Pannayotou K. Hristou²⁴⁹.

În 1968, sub auspiciile Institutului de studii bizantine a Universității din Viena, același neobosit cercetător C.A. Trypanis oferea publicului ediția critică a unui număr de 14 condace²⁵⁰, din care 11 anonime, iar trei aparținând lui Anas-tasie, Kyriakis și Cosma. După prefață și introducerea generală (pp. 8-15), editorul C.A. Trypanis publica textul critic al unui *Imn Acatist* (pp. 17-39), al cărui autor este anonim.

Ediția lui J. Grosdidier de Matons, *Romanos le Mélode, Hymnes*, publicată în celebra colecție patristică *Sources Chrétienne*, între anii 1964-1981 și elaborată în cinci volume²⁵¹, cuprinde nu mai puțin de 56 condace ale Melodului, grupate în 3 secțiuni: 8 condace dedicate Vechiului Testament, 42 condace dedicate Noului Testament (împărțite la rândul lor în 4 subcategorii) și 6 condace având ca temă *rugăciunea și pocăința*. Lucrarea este însoțită de un studiu introductiv de tip sinteză, evidențiind și alte aspecte ale cercetării imnografiei bizantine, cum ar fi manuscrisele condacelor și cuprinsul lor. De asemenea, fiecare

²⁴⁵ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode...*, p. xviii.

²⁴⁶ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode...*, p. xviii.

²⁴⁷ G. ZUNTS, „Probleme des Romanos-Textes”, în: *Byzantion*, XXXIV (1964), pp. 469-534.

²⁴⁸ C. TRYPANIS, „The Metres of Romanos”, în: *Byzantion*, XXXVI (1966), pp. 560-623.

²⁴⁹ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Πατερικόν εγχειρίδιον. Συλλογή Πατερικών Κειμένων*, τόμος Β', Θεσσαλονίκη, 1966, pp. 388-412: *Imn la Nașterea Domnului* (pp. 388-395), *Imn la Învierea Domnului* (pp. 395-405), *Imn despre viața monahală* (pp. 405-412). De asemenea, Pannayotou Hristou inserează textul *Imnului Acatist* (pp. 413-421). Trimiterile scripturistice sunt preluate cel mai probabil din ediția lui N. Tomadakis.

²⁵⁰ C.A. TRYPANIS, *Fourteen Early Byzantine Cantica...*

²⁵¹ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode. Hymnes...*, în: SC, vol. 99; vol. 110, vol. 114, vol. 128, vol. 283.

condac este însoțit atât de traducere în limba franceză, cât și de trimiterile scripturistice și scurte erminii ale diferitelor concepte-cheie.

Traduceri moderne

Cât privește traducerea condacelor în limbile moderne, trecem în revistă cele mai importante volume apărute în diferite colțuri ale lumii, având în perspectivă nu numai o prezentare a traducerii, ci și o incursiune în cronologia traducerilor imnelor Sf. Roman Melodul. În Grecia, P.A. *Sinopoulos* traduce în volum nu mai puțin de 10 condace, pe care le publică în Atena, în 1974²⁵². Este în fond *prima ediție de text neogrec*, traducerea fiind însoțită de un studiu introductiv dedicat poeziei bisericești²⁵³, precum și de scurte comentarii plasate la finalul fiecărui condac. Așa cum indică autorul în ultima pagină a volumului²⁵⁴, șase din aceste condace au fost deja publicate inițial în alte reviste teologice grecești. De asemenea, spațiul grecesc a beneficiat și de alte două ediții de text tradus în neogreacă. După cea din 1974, a urmat ediția lui *Kyriakos Haralampidis* din anul 1997²⁵⁵, care a publicat trei imne²⁵⁶ romaneice, din care două fuseseră mai înainte publicate tot de el în broșuri²⁵⁷. Versiunea lui Haralampidis este bilingvă, iar textul original a fost preluat din ediția lui N. *Tomadakis*. Traducerea este însoțită de un studiu introductiv, însă lipsită de referințele scripturistice. O altă traducere în neogreacă este cea a lui *Giannis Dallas*, publicată în anul 1999²⁵⁸. Faptul că privește tipărirea doar a *Imnului lauciderea pruncilor*, ne determină să nu o putem considera drept „ediție”, ci mai degrabă o simplă traducere, de vreme ce este prefațată de sinaxarul Sfântului Roman, iar addenda lucrării nu pare a fi decât o repetare a anumitor idei deja pătrunse în mediul cercetătorilor.

²⁵² Π.Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ. Κοντάκια α'*, Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα, 1974, 174pp.

²⁵³ Π.Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ. Κοντάκια α'...*, pp. 11-31.

²⁵⁴ Π.Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ. Κοντάκια α'...*, p. 174.

²⁵⁵ Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ τρεῖς ὕμνοι...*

²⁵⁶ *Imnul la Nașterea Domnului* (pp. 23-41), *Imnul la Învierea Domnului* (pp. 43-67) și *Imnul la Înălțarea Domnului* (pp. 69-99).

²⁵⁷ Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, *Ῥωμανός ὁ Μελωδός. Εἰς τὴν Ἁγίαν Γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, Ὁρθόδοξο Πνευματικὸ Κέντρο Λεμεσσοῦ, Λευκωσία, 1988; Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, *Ῥωμανός ὁ Μελωδός. Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου*, Σιμάτορος, Λευκωσία, 1988.

²⁵⁸ Γιάννης ΔΑΛΛΑΣ, *Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ. Εἰς τὰ ἅγια νήπια*, Το πρωτότυπο κείμενο σε μετάφραση και επίμετρο του Γιάννη Δάλλα και τριανταοκτώ παράλληλα δημιουργήματα με μολύβι του Αγγ. Γερακαρη, Ἐκδόσεις Ἀποστρόφος, Κέρκιρα, 1999, 60pp.

Cea mai voluminoasă ediție bilingvă grecească este cea elaborată de Arhim. Ananias Koustenis (*Roman Melodul, Imne*)²⁵⁹. În cele 1257 de pagini se regăsesc nu mai puțin de 59 de imne ale Melodului, împărțite în cinci categorii, după cum urmează: *Imnele lui Hristos* (34 imne), *Imne la alte episoade ale Noului Testament* (5 imne), *Imne cu personaje ale Vechiului Testament* (7 imne), *Imne cu diferite teme* (10 imne) și *Imne la martiri și la Sfinți* (3 imne). Lucrarea Arhim. A. Koustenis nu este însoțită de studiu introductiv²⁶⁰, nici de vreo referință la textul original inserat în opera sa. În anul 1981, P. George Gharib traducea în limba italiană nu mai puțin de 63 de imne ale Melodului, însoțind lucrarea sa cu un studiu introductiv, note, indici și desigur, cu o bibliografie selectivă²⁶¹. Este cea mai completă traducere modernă a imnelor Melodului. Tot în spațiul italian merită amintite alte două traduceri: cea din anul 2002 a lui Riccardo Maisano²⁶² și cea din anul 2007, a Vivianei Mangogna și a

²⁵⁹ Ἀνανίας ΚΟΥΣΤΕΝΙΣ, *Ρωμανοῦ Μελοδοῦ. Ὕμνοι, Ἐκδόσεις Ἄρμός, Ἀθήνα*, 2003, 1257pp.

²⁶⁰ Partea introductivă este mai degrabă o invitație la lectura condacelor: „Iubite cititorule, îți multumesc mult pentru că ții în mâinile tale și răsfoiești această frumoasă carte. Poate ai auzit de Roman Melodul. A trăit cu mulți ani înaintea noastră, în anii epocii bizantine. A activat mai cu seamă în epoca lui Justinian cel Mare, venit din Siria. S-a nevoit la Mănăstirea Maicii Domnului din Cyr, în Constantinopol. A primit dumnezeiască inspirație și a scris poezii inspirate de Dumnezeu, numite imne și, mai târziu, condace. A pus la începutul fiecărui imn o strofă ce se numește prooimion, în care se expune cu precizie tema imnului. Pe urmă o serie de strofe, care se numesc icosuri. Icosurile au legătură între ele cu un acrostih. Ultimul vers al prooimionului și al icosurilor este stabil și se numește refren. Acesta este edificiul poetic și forma imnului sau al condacului. În timp ce conținutul imnului este cerul. Un ascet și un sfânt al epocii noastre, Bătrânul Porfirie Bairaktaris, care a viețuit între Atena și Sf. Munte Athos, spunea că «Roman a fost întreg înăuntrul harului, și ceea ce a scris este perfect». Un râu liric al iubirii dumnezeiești s-a revărsat peste Roman și peste capodoperele sale. Lăuda într-un mod perfect, prin noul ritm poetic și prin limba cea vie a epocii sale, pe Stăpânul Hristos, pe Stăpâna Născătoare de Dumnezeu, și pe Sfinții Bisericii. Se menționează încă și în unele evenimente ale Sfintei Scripturi, dar și în cele ale epocii sale (al șaselea veac al creștinătății). Roman este o revelație. Cu trecerea veacurilor pe mulți i-a entuziasmat. Mare maestru al cuvântului și Sfânt al lui Dumnezeu. Om al iubirii și al smereniei. Când citim imnele sale, simțim cu adevărat cum ne duce acolo unde vrea. Și noi ne bucurăm și ne închinăm acestuia. Și culegem bucurii nestrucate și încet-încet viața noastră se schimbă. Nu îți voi spune mai multe, iubite cititorule. Aș vrea însă să-mi permiți să-i multumesc călduros și în mod cordial admirabilului editor al acestei cărți, prietenului Giorgos Th. Hatziakovou și echipei sale minunate, precum și celor care au ajutat, fiecare în modul său, ca această carte să ajungă în mâinile tale. Creatorul să îi binecuvinteze cu toate darurile Sale. Și ceva la final: cartea aceasta cuprinde textul vechi al Sfântului Roman, iar alături o săracă traducere a noastră, ajutoare. Iubite cititorule, măcar să dorești să pășești pragul poeziei acestui Mare [Sfânt] și să ieși afară la terasele sale și să te bucuri atât de mult. Ți-o dorim. Cu prețuire și iubire, arhimandrit Ananias Koustenis”. Vezi: Ananias KOSTENIS, *Ρωμανοῦ Μελοδοῦ. Ὕμνοι*, pp. 7-8.

²⁶¹ George GHARIB, *Romano il Melode. Inni...*

²⁶² Riccardo MAISANO, *Romano il Melode, Cantici*, a cura di Riccardo Maisano, vol. 1-2, „Classici greci - Autori della tarda antichità e della grecità bizantina”, Torino, UTET, 2002.

lui *Ugo Trombi*²⁶³. În 1995, *R.J. Schork* propune publicului american traducerea a 16 condace ale Melodului (inclusiv cea a *Imnului Acatist*), toate adunate în lucrarea: *Sacred Song from the Byzantine Pulpit: Romanos the Melodist*²⁶⁴. În traducerea lui *R.J. Schork* regăsim nu numai acel studiu introductiv bine structurat, care a avut în vedere și o scurtă trecere în revistă a istoriei epocii, ci și referiri la principiile de traducere (pp. 35-36), note, bibliografie și un indice tematico-onomastic. La numai un an mai târziu, în 1996, *Arhim. Efreem Lash* propune o nouă traducere, de data aceasta sub titlul: *On the Life of Christ: Kontakia by St. Romanos the Melodist*²⁶⁵. Lucrarea este prefațată de Patriarhul Ecumenic, Bartolomeu și urmată mai apoi de un scurt argument (p. xiii), de o invitație a prof. Andrew Louth la descoperirea tainelor creștinismului (pp. xv-xxii), de un studiu introductiv al editorului (*St. Romanos and the Kontakion*, pp. xxiii-xxxii), de un ghid al referințelor biblice (p. xxxiii) și de traducere în lb. engleză a unui număr de 18 condace romaneice. În finalul lucrării, sunt inserate 4 appendice²⁶⁶ și o listă de note (p. 240).

În limba germană, *Johannes Koder* oferă cititorului german 21 de imne ale Sfântului Roman, reunite sub titlul *Mit der Seele Augen sah er deines Lichtes Zeichen Herr. Hymnen des orthodoxen Kirchenjahres von Romanos dem Meloden*²⁶⁷. Din cele 21 de condace, ultimele două sunt texte *dubia*, și anume, *Imnul Acatist* și condacul *la Adormirea Fecioarei*. Lucrarea este însoțită de un studiu introductiv, de o notă asupra ediției, bibliografie, și un glosar privind terminologia specifică îmnografiei creștine.

Despre spațiul românesc am amintit în introducerea două lucrări, și anume, cea intitulată *Imnele pocăinței*, ce beneficiază de un studiu introductiv al binecunoscutului teolog *Andrew Louth*²⁶⁸, și traducerea câtorva imne ale Melodului, de către *Cristina Rogobete* și *Sabin Preda*²⁶⁹, la rândul său prefațată de studiul introductiv: *Imnografia, teologia doxologică a Iconomieii* (57pp.).

²⁶³ Viviana MANGOGNA, Ugo TROMBI, *Romano il Melode, Kontakia/1*, introduzione di Viviana Mangogna, traduzione e note di Ugo Trombi, „Collana di testi patristici”, 197-198, Città Nuova, Roma, 2007, 312pp.

²⁶⁴ R.J. SCHORK, *Sacred Song from the Byzantine Pulpit...*

²⁶⁵ E. LASH, *On the Life of Christ: Kontakia by St. Romanos the Melodist*, Chanted Sermons by the Great Sixth-Century Poet and Singer, Harper-Collins, San Francisco, 1996, 261pp.

²⁶⁶ În ordinea lor: *Edițiile și traducerile* (pp. 233-234), *Influențele non-biblice* (pp. 235-236), *Botezul și Euharistia* (p. 237), *Timpul liturgic ortodox* (pp. 238-239).

²⁶⁷ Johannes KODER, *Mit der Seele Augen sah er deines Lichtes Zeichen Herr. Hymnen des orthodoxen Kirchenjahres von Romanos dem Meloden*, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Viena, 1996, 215pp.

²⁶⁸ SF. ROMAN MELODUL, *Imnele Pocăinței...*

²⁶⁹ SF. ROMAN MELODUL, *Imne...*, Pentru mai multe date privind această traducere, vezi recenzia noastră: „Sf. Roman Melodul, *Imne*, studiu introductiv, trad. și note de Cristina Rogobete și Sabin Preda, Ed. Bizantină, București, 2007, 336pp.”, în: *Ortodoxia*, seria a II-a, I (2009), 3, pp. 203-207.

Ultima traducere într-o limbă modernă a operelor romaneice este ediția în lb. ucraineană a *Pr. Oleg Kozhoushniy*²⁷⁰, apărută în anul 2009. Lucrarea este deschisă de trei studii referitoare la imnografia bizantină și despre condacele Melodului (*Roman Melodul și condacul ca gen unic în imnografia bizantină*, pp. 17-94; *Teoriile „siriene” și „bizantine” ale originii condacului*, pp. 95-136; *„Imnul Acatist” ca un condac modern și canonul ca produs a evoluției imnografice*, pp. 137-181), o scurtă concluzie (pp. 183-188), bibliografie (pp. 189-197), trei imne ale Melodului (primul imn la Înviere, pp. 199-212; primul condac la Naștere, pp. 213-222; primul condac la cele 10 fecioare, pp. 223-236), alături de alte trei imne din perioada bizantină compuse de diferiți autori (pp. 237-263).

Concluzii

Sinteza noastră despre viața, opera și teologia Sf. Roman Melodul, la care am adăugat și alte trei aspecte complementare cercetării condacelor, nu va pune în niciun caz punct analizelor romaneice. Nici nu ne-am propus așa ceva! El dorește să fie o apropiere de cunoașterea vieții și operei Sf. Roman Melodul, iar pe de altă parte, este o invitație la lecturarea poeziei creștine. Așa cum am văzut, numeroase aspecte ce au în vizor viața și opera imnografului bizantin nu au fost soluționate până acum de cercetători. Dincolo de opiniile diferite ale cercetătorilor, un fapt este sigur: Sf. Roman Melodul a venit din spațiul sirian, încărcat de cultura siriană, și a trăit în cetatea Constantinopolului, unde și-a redactat cea mai mare parte din opera sa. Rămâne de clarificat în lumea științifică, și de ce nu, poate și în cea românească, paternitatea unor condace cu conținut aghiografic.

Într-o pleiadă a demonstrațiilor științifice, singura certitudine rămâne totuși existența *condacului romaneic*. Ca nouă specie a imnografiei creștine și ca nouă formă de exprimare a Teologiei, condacul, își propune să rezume întreaga învățătură creștină, chemându-ne atât la cunoașterea, cât mai ales la împlinirea ei. Condacul romaneic dezvoltă de fapt teologia Sfântului Roman. Dincolo de versurile condacelor se ascunde susținerea de către Sfântului Roman a teologiei calcedoniene, pe care o promovează și o arată ca o continuare și împlinire a Sinodului de la Calcedon. Pe de altă parte, teologia condacelor subliniază mai cu seamă dogma hristologică a Calcedonului, dar și legătura dintre imaginile testamentare și ceea ce Biserica promova deja de-a lungul a câtorva veacuri: *mântuirea se face numai în Biserică, prin Hristos*.

Manuscrisele romaneice demonstrează apariția *kontakariilor*, așadar a acelor colecții de condace existente din timpul Melodului până în sec. al XI-lea. Dincolo de unele lipsuri și de neclarități filologice, *kontakariile* indică cu multă

²⁷⁰ Pr. Oleg KOZHOSHNIY, *Преподобний Роман Солодкоспівець і візантійська гімнографія III-VIII століть (Cuviosul Roman Melodul și imnografia bizantină între sec. III-VIII)*, Київська Духовна Академія, Видавничий Відділ Укрфінської Православної Церкви, Kiev, 2009, 264pp.

uşurinţă dezvoltarea cultului divin public, şi astfel, vom putea înţelege trecerea bruscă de la *condace* la *canoanele* dezvoltate de Sf. Andrei Cretanul şi de alţi imnografi bizantini.

Summary: St. Romanos the Melodist – outstanding hymnographer of Orthodoxy

The present study dwells on the life, works and theology of St. Romanos the Melodist, „melodist of melodists” (J. Pitra). Alongside the brief presentation of these three aspects pertaining to Patristic research, we intended to approach some aspects complementing the study of Romaneic kontakia, such as manuscripts and critical editions/contemporary translations of the Byzantine melodist’s works.

There are not many Romanian studies on the theology of St. Romanos the Melodist. Most articles/studies confined themselves to describe the life, works and importance of St. Romanos as *creator of kontakia*, in critical editions with the hymnographer’s texts, however the theological-philological contents of his entire corpus of works has been neglected. The few translations from the Byzantine author’s works are not accompanied by any scholarly introduction related to his life and works, or information on the respective translations. A marked difference from this type of shallow presentations are two volumes with translations from the Melodist’s works: the one entitled *Hymns of Repentance*, with an introductory study by the renowned Patrologist Andrew Louth, and the translation of some of the Melodist’s hymns by Cristina Rogobete and Sabin Preda, also prefaced by a well-structured introductory study evincing the intention to revive the legacy of the Byzantine hymnographer and Christian hymnography. On the other hand, the studies provided by the Occidental or Greek scholars, numerous articles and studies in prestigious dictionaries, books or theological reviews, have highlighted extremely various aspects, both philological and theological.

This finding has prompted us to undertake an extensive investigation into the life, works and theology of the Byzantine hymnographer, including the latest research, especially the Greek one. Our synthesis, to which we have added three aspects complementary to the study of kontakia, is in no way the end-all of such endeavours. We have not intended it to be so. It is an attempt to know the life and works of St. Romanos the Melodist as well as an invitation to read Christian poetry.

Numerous aspects concerning the Byzantine hymnographer’s life and works have not yet been approached by scholars. Dissenting opinions notwithstanding, a fact is certain: St. Romanos the Melodist came from Syria, endowed with the Syrian culture, and lived in Constantinople, where he wrote most of his works. Scholars, maybe Romanian ones, still have to ascertain the autorship of some kontakia with hagiographic contents that are ascribed to him.

With all sholarly demonstrations, the only certainty remains the existence of St. Romanos’ kontakion. As a new genre of Christian hymnography and a new expression of theology, the kontakion sums up the entire Christian doctrine, inviting us to know and apply it. St. Romanos’ kontakion actually develops his theology. His support for Neo-Chalcedonian theology underlies the verses of his kontakia, which promote it and reveal it as a fulfilment and continuation of Chalcedon Council. On the other hand, the

theology of his kontakia mainly emphasizes the Christological dogma of Chalcedon, as well as the connection between Scriptural imagery and the notion which the Church had already been promoting for centuries: salvation is possible only within the Church, through Christ.

St. Romanos' manuscripts prove the appearance of *kontakaria*, collections of kontakia that existed since the Melodist's time until 11th century. Despite certain lacks or philological ambiguities, the *kontakaria* can easily render the evolution of public divine service, and therefore enable us to understand the sudden shift from kontakia to the canons composed by St. Andrew of Crete and other Byzantine hymnographers.

T
E
O
L
O
G
I
C
E